Г95

2751р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ГУРАЛЬНИК Наталія Павлівна

УДК 37.(091):[786.01+786.2.03(477)] (043)

УКРАЇНСЬКА ФОРТЕПІАННА ШКОЛА XX СТОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

НБ НПУ
100207757

Київ - 2008

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Наукові консультанти: доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України **Ярмаченко Микола Дмитрович;**

доктор мистецтвознавства, професор **Шульгіна Валерія Дмитрівна,** Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва, завідувач кафедри музикології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор, дійсний член АПН України **Зязюн Іван Андрійович,** Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, директор;

доктор педагогічних наук, професор **Вовк Людмила Петрівна,** Інститут історії та філософії педагогічної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор **Ростовський Олександр Якович,** Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, завідувач кафедри музичної педагогіки та хореографії.

Захист відбудеться „22" січня 2009 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „ 8 „ грудня 2008 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради **В. Д. Сиротюк**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. XX століття увійшло в історію людства як складний суперечливий час, відзначений історичними катаклізмами, екзистенційною трагедією сучасної людини і водночас яскравими злетами в науці, змінами у змісті та організації освіти, новими педагогічними ідеями, наголос у яких зроблено на особистісну культуру. Цим зумовлено вихід теорії і практики освіти на антропологічну парадигму, яка відповідає концепції Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Законам України „Про освіту", „Про вищу освіту". Методологічним принципом освіти стає національне спрямування, виховання поваги до українських традицій у співдружності з культурами інших народів.

Розкриття будь-якого національно-освітнього феномену як історико-культурного явища потребує узгодження з прогресивною філософією культури та освіти, історією педагогічної думки (М. Бердяєв, М. Драгоманов, П. Могила, Ф. Прокопович, П. Русін, Г.Сковорода, П. Юркевич та ін.). Це визначило концепт розгляду музично-освітньої галузі та виокремлення в контексті її розвитку педагогічних надбань української фортепіанної школи (УФШ) XX століття.

Входження України у європейський освітній простір самостійним суб'єктом забезпечує національну самобутність музично-освітніх явищ, а також актуалізує значущість УФШ як світового надбання, детермінує введення її педагогічних досягнень до загальнонаукового обігу.

Визначення нами фортепіанної школи в Україні як національно-освітнього феномену ґрунтується на таких вимірах: - історичному (збереження цілісності традицій в єдиному державному геопросторі зусиллями декількох поколінь); - державотворчому (визнання державної єдності та незалежності України на підставі історичних віх її розбудови у 1918, 1939, 1991 рр., розкриття самобутності музичної культури, винайдення й збереження матеріалів про творчі досягнення її розбудовників); - науково-педагогічному (підпорядкованість загальнонауковому пізнанню, урахування педагогічних ідей видатних лідерів УФШ); - освітньому (відкриття перших українських музично-освітніх закладів); - інтеграційному (міжнародне визнання УФШ самостійним суб'єктом).

У представленому дослідженні УФШ розглядається як категорія наукознавства, педагогіки, музичної освіти; явище культурно-освітньої традиції у державному просторі з історичною періодизацією в межах XX ст. і універсальними функціями; науково-теоретичний самодостатній суб'єкт базової музично-інструментальної фахової освіти ВНЗ з науковими дефініціями та визначеними принципами; система окремих фортепіанних шкіл видатних педагогів України у полірегіональній єдності та процес їх педагогічної творчості.

Аналіз історії розвитку УФШ, теорії і практики музичної освіти у XX ст. дозволяє виявити низку основних суперечностей між:

- різними підходами до тлумачення поняття „школа" як науково-теоретичної категорії;

- значною кількістю досліджень з окремих проблем музичної галузі і відсутністю зосередженої уваги на її педагогічному аспекті;
- збереженням прогресивних традицій методичних надбань видатних педагогів минулого і застосуванням сучасних новацій в авторських технологіях;
- необхідністю створення єдиної системи стандартів у оволодінні фортепіано в умовах глобалізації європейського освітнього простору і відсутністю відповідної узгодженості у національній системі освіти;
- створенням самобутніх методико-технологічних систем окремими педагогами та недостатньою поінформованістю широкого загалу фахівців;
- механічно-звуковою продукцією та пропозицією засобів масової інформації і мотивацією до особистої презентації власних досягнень у фортепіанній практиці.

Школа як категорія наукознавства отримала широке висвітлення з позицій історії та логіки її розвитку, теоретичних підходів і практичного застосування дослідницьких програм, типових і конкретних характеристик, діалектичного взаємозв'язку індивідуально-особистісних якостей її лідерів та їх здатністю до суспільної комунікації (П. Анохін, В. Гасилов, В. Гутіна, Д. Зербіно, П. Капиця, Б. Кедров, Б. Фролов, К. Швабе, М. Ярошевський та ін.).

Педагогічною наукою розглянуто історію становлення освітянської думки, проаналізовано відповідні теоретичні положення, окреслено розвиток окремих українських наукових шкіл (М. Антонець, В. Василенко, О. Велемець, Л. Вінічук, О. Вишневський, Н. Гупан, М. Євтух, Л. Журенко, О.Ковальчук, М. Рибалкова, А.Розсоха, О.Сухомлинська). Значний внесок у розвиток історії, теорії і практики розкриття психолого-педагогічних аспектів школи зробили сучасні науковці – А. Алексюк, В. Андрущенко, І. Бех, О. Бойко, В. Бондар, Л. Вовк, В. Вихрущ, А. Глузман, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, А. Капська, Г. Костюк, С. Максименко, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Черкасов, М. Шкіль, М. Ярмаченко.

Історію і теорію загальної педагогіки доповнено аналізом питань національної музичної освіти: А. Авдієвський, А. Болгарський, Л. Кондрацька, А. Ліненко, Л. Мазепа, О. Михайличенко, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Щолокова. Розкриттю діяльності видатних педагогів УФШ XX ст. присвятили свої праці Є.Дагілайська, Г. Коган, Н. Зимогляд, Н. Кашкадамова, Ж. Дедусенко, Г. Курковський, Л. Лисенко, Ю. Некрасов, Н. Руденко, Т. Старух, М. Степаненко, Ж. Хурсіна, В. Шульгіна.

Аналіз пріоритетів наукових досліджень дав можливість виявити тенденцію розкриття практичних музично-творчих та виконавських досягнень піаністів. При цьому педагогічний аспект досліджень розглядався вторинним і усвідомлювався як вид культурно-музичної, а не науково-педагогічної традиції. Таким чином, у теорії музичної освіти поняття „школа" не виступає самостійним предметом науково-педагогічного аналізу. Неоднозначне тлумачення його сутності заважає визначенню конкретного змісту в музично-педагогічній галузі, а відсутність усвідомлення УФШ як категорії загальнонаукової школи не сприяє висвітленню самоцінності педагогічного потенціалу її лідерів та узагальненню теоретичних і

практичних досягнень музичної освіти. Разом з тим, завдяки науковій діяльності відомих піаністів музично-освітні проблеми стали предметом комплексного вивчення філософією, психологією, соціологією. Актуалізація наукової думки розкрила широкі теоретичні та освітні можливості фортепіанної школи як науково-педагогічного та національно-освітнього феномена.

Визначену проблему розглянуто на тлі розвитку національної музично-педагогічної ідеї, сформованої М. Лисенком, К. Стеценком, культурно-освітньої практики відомих педагогів України (В. Барвінський, Г. Беклемішев, Р. Горовиць, В. Івановський, П. Луценко, В. Пухальський, М. Тутковський, І.Слатін, Б. Яворський та ін.) у структурі загальноісторичної традиції XX ст.

Звуження фактологічної бази педагогічних знань, втрата видатних імен лідерів конкретних фортепіанних шкіл та їх методичних систем в музично-освітньому літописі перешкоджає цілісному сприйняттю загальної джерелознавчої картини педагогічних досягнень УФШ, усвідомленню їх самоцінності у науковому та музично-освітньому вимірах. Це дозволило спрямувати пошук на її розгляд у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти та дослідити педагогічні досягнення з історико-методологічних та теоретико-технологічних позицій.

Аналіз методологічної і науково-методичної літератури, історичної джерельної бази і архівних матеріалів, вивчення практичного суспільного досвіду показали, що у педагогічній науці залишилися поза увагою педагогічні здобутки української фортепіанної школи, які отримували епізодичне, побіжне висвітлення і не стали самостійним предметом дослідження.

Актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення в історіографії та науковій літературі, необхідність подолання виявлених суперечностей, доцільність історико-аналітичного узагальнення педагогічної практики піаністів, традиційних підходів та їх творчого вдосконалення у діяльності наступних поколінь визначило тему дисертаційного дослідження ***„Українська фортепіанна школа XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти”***.

Зв'язок теми роботи з науковими напрямами, планами, темами. Представлене дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, науковий напрям „Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів” щодо досліджень теорії і практики музичної освіти (протокол № 6 від 25 грудня 2003 року). Розроблено і впроваджено в практику матеріали монографії, навчально-методичний посібник, комплект типових навчальних модульних програм, навчально-методичні матеріали для всіх кваліфікаційних рівнів, навчальні та діагностичні тести; створена проблемна група (аспіранти, магістри, бакалаври) для подальших наукових досліджень.

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 26 лютого 2004 р.) і узгоджена в Раді з координації наукових

досліджень АПН України у галузі педагогіки та психології (протокол № 4 від 28 квітня 2004 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні теоретичних і практичних педагогічних досягнень УФШ в галузі музичної освіти протягом XX століття та їх впровадження у підготовку майбутніх фахівців у ВНЗ.

Для досягнення мети були визначені наступні основні **завдання**:

1. Розкрити й обґрунтувати сукупність концепцій і висновків, що становлять історичну та методологічну основу розвитку УФШ XX ст., визначити її феномен у загальнонауковому пізнанні, педагогіці, музичній освіті.

2. Визначити культурно-історичні й загальнонаукові контексти та функції УФШ, теоретичну сутність термінологічної бази дослідження.

3. На основі опрацювання архівних матеріалів та рукописних джерел виявити історичні періоди розвитку УФШ з відповідними тенденціями і закономірностями, надати їм конкретно-історичного статусу та розкрити значення її лідерів.

4. Узагальнити педагогічні парадигми розвитку УФШ, розкрити її зміст, структуру, принципові положення, обґрунтувати її спільний генезис з історією і теорією загальної педагогіки.

5. Встановити передумови інституалізації УФШ як загальнонаукової, педагогічної та музично-освітньої галузі, визначити школотворчі чинники її розвитку, систематизувати відомості генеалогічних дерев шкіл окремих лідерів.

6. Узагальнити сучасні освітні педагогічні технології видатних піаністів у історичному та загальнонауковому контексті з урахуванням євроінтеграційних освітніх перспектив, визначити критерії та розкрити шляхи прогресивного розвитку УФШ.

7. Розробити історико-аналітичний узагальнюючий проект вивчення УФШ як базовий для дослідження педагогічних шкіл інших галузей музичної освіти, запропонувати наукові рекомендації та методичний інструментарій щодо впровадження педагогічних досягнень лідерів УФШ у сучасну підготовку фахівців.

Об'єкт дослідження – розвиток музичної освіти України в історії педагогічної думки.

Предмет дослідження – педагогічний аспект надбань української фортепіанної школи XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти.

Розкриття педагогічного аспекту надбань УФШ в контексті музичної освіти потребує осягнення філософських, історичних, загальнонаукових проблем, системних знань, культурологічної освіченості, творчої самостійності, реалізації власного потенціалу та створення педагогічних умов практичної підготовки послідовників УФШ. Неоднозначна наукова сутність та широка культурологічна контекстність поняття „школа" зумовлює здійснення наукового пошуку на методологічному, теоретичному та практичному рівнях узагальнення.

Концепції дослідження. *Методологічним і філософсько-історичним* концептом дослідження передбачалось комплексне застосування наукових підходів щодо цілісної системи уявлень і переконань у розкритті наукового змісту феномена „школа", педагогічного аспекту УФШ, структури та функціональних складових, усвідомлення самодостатності української традиції, її інтеграції у сучасний світовий освітній простір;ствердження неподільності УФШ, що спирається на національну самобутність, історичну та регіональну єдність, із самоцінністю педагогічного потенціалу видатних піаністів; обґрунтування наукового сенсу УФШ завдяки системному персоніфікованому та конкретно-історичному науковим підходам, які відповідають періодам розвитку науково-педагогічної школи та УФШ в історичному, культуротворчому аспектах та особистісному внеску його розбудовників.

Теоретичним концептом визначалась спрямованість на гуманістичні та демократичні парадигми фахового розвитку, які реалізуються у самобутніх педагогічних технологіях; контекстність розкриття наукового змісту УФШ, яка забезпечує його розгляд у процесі розвитку загальнонаукового пізнання, теорії та історії педагогіки, музичної освіти; система дефініцій, що розкриває сутність розуміння змісту, структури, функціонального комплексу, аксіологічності педагогічного компонента УФШ; забезпечувалось визначення умов, чинників, засобів, критеріїв прогресивного науково-практичного школотворення, врахування сучасних педагогічних досягнень.

Практичним концептом поглиблено розуміння історичних здобутків представників УФШ та доповнено зміст навчання невідомим джерелознавчим матеріалом за рахунок застосування історичних фактів, уведення до навчального процесу рукописних методичних матеріалів, окремих нотатків лідерів УФШ; підвищено ефективність розкриття творчого потенціалу педагогів засобом самоідентифікації до конкретних фортепіанних шкіл у процесі вивчення їх генеалогічних дерев; уможливлено впровадження педагогічних ідей, принципів і технік оволодіння фортепіано у підготовці піаністів та подальшому розвитку УФШ; передбачено творче використання розробленого проекту дослідження як базового для вивчення шкіл інших музичних галузей; оптимізовано процес підготовки фахівців за рахунок усвідомлення універсальності „фортепіано" як еталонної дисципліни музичної освіти у єдності мотиваційних, змістових, методико-технологічних і організаційних компонентів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових, історичних, теоретичних і емпіричних методів, адекватних меті і завданням роботи.

Історичні та теоретичні методи дослідження спрямовані:

- *джерелознавчий* – на вивчення історичних документів (законодавчих актів, рішень освітніх установ, матеріалів з'їздів, протоколів, уставів музичних закладів); архівних джерел (рукописів, нотатків лідерів УФШ, епістолярного спадку) про школотворчу та просвітницьку роботу українських піаністів, їх систематизації та застосування у музичній освіті;

- *ретроспективний* – на обґрунтування концептів цілісної системи переконань у розкритті наукового змісту феномену „школа", педагогічного аспекту та практичного сенсу історичних та сучасних досягнень УФШ ХХ ст.;
- *компаративно-історичний* та *хронологічний* – на виявлення історичних періодів розвитку УФШ у ХХ ст., визначення їх змісту, характеру закономірностей, адекватних розвитку науково-педагогічної школи, музичної освіти та надання їм відповідного статусу;
- *аналітико-порівняльний* – на опанування матеріалів історіографії та наукової літератури, досліджень з різних галузей пізнання, нормативних документів, методико-технологічного досвіду педагогів, виявлення стану досягнень УФШ, зіставлення фактів і теоретичних позицій щодо педагогічного аспекту її розвитку;
- *узагальнення* – на розкриття категоріальної сутності „науково-педагогічної школи", „музичної освіти", „української фортепіанної школи", формулювання та уточнення головних положень і висновків;
- *структурно-системний* та *генетичний* – на визначення структури науково-педагогічного феномену УФШ, взаємообумовленості її функціональних компонентів, з'ясування генезису історико-соціальних і творчих зв'язків суб'єктів фортепіанних шкіл.

Емпіричні методи дослідження використовувались:
- *універсалізації* – для визначення самодостатності фортепіанної школи у системі теорії і практики музичної освіти, усвідомлення оволодіння фортепіано базовою фаховою навчальною дисципліною;
- *проектовні* – для створення історико-аналітичного узагальнюючого проекту розвитку УФШ та екстраполяції його на інші школи в галузі музичної освіти, творчого використання досліджених педагогічних принципів та технік лідерів у сучасній підготовці фахівців.

Діагностичні методи дослідження застосовувались:
- *анкетування, опитування, тестування, спостереження* – для виявлення обізнаності суб'єктів музичної освіти у педагогічних проблемах з історії розвитку УФШ та усвідомленості власної позиції у процесах школотворення;
- *статистичні* - використано для з'ясування реалій динаміки розвитку УФШ та математичної обробки отриманих результатів.

Хронологічні межі дослідження, які охоплюють ХХ ст., обумовлені визначними подіями в історії Україні щодо ствердження фортепіанної школи самостійним науково-педагогічним і національно-освітнім феноменом. Розкриття його змісту вимагало визначення окремих здобутків представників УФШ XIX ст. як передумови становлення її самостійності.

Нижня межа (поч. ХХ ст.) пов'язана з відкриттям та плідною музично-освітньою діяльністю першої української фортепіанної школи М. Лисенка, визнанням видатних піаністів в Україні та Європі: А. Бенша, Р. Геніки, П. Луценка, К. Мікулі, В. Пухальського, П. Селецького, І. Слатіна, Я. Степового, Г. Ходоровського-Мороза, Ф. Якименка.

Верхня межа (поч. ХХІст.) пов'язана зі ствердженням фортепіанної школи

в Україні як державного, культуротворчого, науково-педагогічного феномену та набуттям статусу самостійного українського національно-освітнього явища.

Джерельну базу дослідження склали оригінальні видання вітчизняної та зарубіжної філософської, історичної, психолого-педагогічної літератури, матеріали періодики: педагогічні видання („Вільна українська школа", „Освіта", „Педагогічна освіта", „Сяйво", „Учитель"); музично-освітні джерела („Вісник культури і життя", „Мистецтво і освіта", „Музика в школі" та ін.), в яких висвітлювались шляхи розбудови психолого-педагогічної теорії, проблеми національного самоусвідомлення, історії української школи, окремі питання музичної освіти та виховання (музично-просвітницької практики видатних піаністів), розвитку фортепіанних методик на початку XX ст., що вплинули на розробку сучасних технологій на новому науково-методичному рівні.

Встановлено перспективну динаміку змісту видань від огляду подій та обговорення їх доцільності до втілення конкретних програм музичної освіти в практику; розбудови та реорганізації існуючих музично-освітніх закладів до оновлення та відкриття нових; організації огляду творчого потенціалу піаністів у виконавських конкурсах до обґрунтування нових концепцій підвищення рівня їх педагогічної компетентності; окремих самостійних методичних розробок до видання сучасних монографій, підручників, посібників тощо.

Вивчений значний обсяг архівних матеріалів та документів, що зберігаються у фондах ЦДІА України (фонди 274 – Київського губернського управління); ЦДАВО України (фонди 2582 – Головного управління мистецтв національної культури); ДАМК (фонди 176 – Листування директора Київського музичного училища, Р-810 – документація навчальної частини Київської консерваторії); ІР НБУВ (фонди 50 – М. Леонтовича, 62– К. Г. Стеценка, 138 – І. І. Слатіна, 218 – М. А.Тутковського, 221 – В. В. Пухальського); ЦДА-МЛМУ (фонди 369 – В. В. Топіліна, 426 –М. М. Старкової, 523 – Колекція М. О. Фоменка, 531 – К. М. Михайлова, 646 – Київського відділення І Р М Т, 1249 – Г.М. Беклемішева); ДАКО (Ф. 2– Канцелярії Київського губернатора про відкриття закладів музичної освіти, Ф. 1447–Українського товариства „Просвіта");відділ Україніки Державної наукової бібліотеки ім. В.Короленка, бібліотек ХДПУ ім. Г.Сковороди, Інституту мистецтв ім. І.Котляревського (м. Харків); бібліотеки СуДПУ ім. А.С. Макаренка, архіву бібліотеки НМАУ ім. П. І. Чайковського (загалом близько 600 аркушів), проаналізовані рукописи (понад 2 230 аркушів), монографічні наукові праці, статистичні джерела, окремі статті. Вони склали у сукупності ґрунтовний науковий матеріал, який дозволив у систематизованому вигляді з достатньою вірогідністю дослідити УФШ у якості категорії загальної педагогіки та її історії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному.

Вперше *здійснено цілісне наукове осмислення* УФШ як феномена національно-освітньої традиції України, теорії і практики загальної педагогіки і теорії музичної освіти XX ст., *обґрунтовано* методологію дослідження УФШ; *виявлено* та *обґрунтовано* періоди її розвитку відповідно до історії філософсько-педагогічної думки, загальнонаукової школи, музичної освіти; *встановлено*

відповідні тенденції і закономірності розвитку фортепіанної школи з винайденням наукових, культуротворчих, музично-освітніх, соціально спрямованих орієнтирів у їх єдності; *розкрито* контекстність змісту УФШ, її структуру та функціональні компоненти, їх обумовленість у системі виокремлених педагогічних парадигм; *розроблено* авторський проект історико-аналітичного узагальнюючого дослідження здобутків УФШ, що розкриває логіку їх опанування в історичному, науково-педагогічному, методико-технологічному аспектах з визначенням самоцінності педагогічної складової;*виділено* суб'єктний школотворчий фактор, який зумовлює обґрунтування типології наслідування педагогічних ідей лідерів УФШ; *узагальнено* та *систематизовано* генеалогію творчих зв'язків з учнями видатних українських педагогів; *уведено* в науковий обіг і освітню практику невідомі факти особистісних надбань В. Івановського, А. Луфера, П. Луценка, Є. Сливака, М. Старкової, В. Топіліна, М. Тутковського, Ф. Якименка та інших видатних персоналій.

Уточнено теоретичні позиції щодо динамічного розвитку УФШ XX ст. та визначені відповідні його детермінанти (інтелектуально-творчий потенціал, власний стиль діяльності, технологічна компетентність педагогів); *обґрунтовано* чинники відтворення УФШ (інтеграційні можливості фортепіанного навчання, сучасні новації, кредитно-модульна технологія); *конкретизовано* понятійний апарат щодо педагогічної сутності „науково-педагогічної школи", „музичної освіти", „української фортепіанної школи"; *поглиблено* сукупність історичних і теоретичних знань новим інформаційним і фактологічним матеріалом, який забезпечує конкурентну спроможність фахівців з музичної освіти, та *змістом авторських принципів* розвитку УФШ, що уможливлює подальшу позитивну динаміку її розвитку як українського національно-освітнього феномена.

Подальшого розвитку дістали *наукові підходи* (компаративно-історичний, предметно-історичний, аксіологічний, контекстний, персоніфікований) до вивчення педагогічних здобутків фундаторів УФШ; *дослідження* УФШ та педагогічних здобутків окремих шкіл різних галузей музичної освіти відповідно до розробленого історико-аналітичного узагальнюючого авторського проекту; *визначення* педагогічного аспекту виконавських конкурсів у музично-освітній практиці та розкриття його сутності як складової технологічної компетентності; *положення* про отримання УФШ статусу самостійного науково-педагогічного, національно-освітнього явища, пролонгованого у XXI ст.; *обґрунтування* фортепіанного навчання як базового чинника музичної освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Науково-теоретичні та концептуальні положення дослідження використані для поглиблення змісту навчання й підвищення фахового рівня педагогів; розроблені і впроваджені висновки, результати дослідницького пошуку, невідомі історичні факти введено у науковий обіг і навчальну практику для поглиблення історико-педагогічних знань та удосконалення практичних вмінь; запропонований історико-аналітичний узагальнюючий проект використано як базовий у вивченні окремих шкіл інших музичних галузей; застосовано навчально-методичний комплекс з фортепіанної

підготовки для освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр" та „магістр", який об'єднує модульні програми, посібник, лекції і семінарські заняття, тестові завдання для групової та індивідуальної форм занять; поглиблено зміст курсу „Методика і педагогічна технологія оволодіння фортепіано" та розроблено – „Українська фортепіанна школа XX століття".

Одержані результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (довідка № 93 від 22.01.08), Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва (довідка № 158 від 03.03.08), педагогічного училища при Дніпропетровському національному університеті (довідка № 821 від 13.03.08), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 171 від 01.04.08), НПУ імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10 / 1288 від 16.06.08).

Особистий внесок здобувача. У навчально-методичному посібнику, написаному у співавторстві з аспіранткою (К. Завалко), статтях – (К. Завалко та магістранткою Т. Боровою), здобувачем узагальнені ретроспективні тенденції історичного розвитку музичної освіти, педагогічних шкіл в Україні XX ст., визначені педагогічні принципи їх представників та теоретичні положення формування власного стилю педагогічної діяльності вчителя музики (Ю. Найда) та зародження народного музикування в умовах відродження національної школи (М. Гуральник); у програмах з дисципліни „фортепіано" студентів різних спеціалізацій і кваліфікаційних рівнів (співавтори Т.Гризоглазова, І.Котигоренко) розроблені концепція змісту програм, форми моніторингу, критерії рівня досконалості фахової підготовки, звітні вимоги, визначена методична література.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорені на наукових і науково-практичних **міжнародних конференціях і конгресах**: „Соціально-економічні, політичні та етнонаціональні чинники буття народу в системі українознавства" (Київ, 2004), „Минуле, сучасне й майбутнє українознавства" (Київ, 2004), „Етнокультурні процеси в урбанізованому середовищі українського міста у XX столітті" (Івано-Франківськ, 2004), „Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції" (Суми, 2004), „Мистецька педагогічна освіта: методологія, теорія, практика" (Київ, 2004), „Наука і освіта '2004" (Дніпропетровськ, 2004), „Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді у контексті громадянського суспільства" (Львів, 2005), „Личность и музыка" (Минск, 2005), „Модернізація мистецької освіти у контексті євроінтеграції" (Одеса, 2006), „Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2006), „Гуманістичні орієнтири мистецької освіти" (Київ, 2007), „Українська освіта у світовому часопросторі" (Київ, 2007); „IV Форум мистецької освіти" (Люблін, 2007); **всеукраїнських**: „Перша конференція асоціації піаністів-педагогів України" (Харків-Київ, 1992), „Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні" (Ніжин, 2004), „Актуальні проблеми розвитку спеціальностей мистецького спрямування у контексті сучасної парадигми освіти"

(Миколаїв, 2005), „Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: Проблеми теорії і практики підготовки вчителя-вихователя-викладача" (Київ, 2005), „Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства" (Київ, 2005), „Мистецька освіта як чинник людиностановлення" (Тернопіль, 2006), „Професіоналізм педагога у контексті європейського вибору України" (Ялта, 2006); **науково-практичних семінарах**, зокрема **міжнародних**: „Педагогічні читання пам'яті О. П. Рудницької" Інституту педагогіки і психології професійної освіти академії педагогічних наук України (Київ: 2004 – 2007), МДП університет (Мелітополь, 2004), **щорічних наукових конференціях** Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, **міжнародних та всеукраїнських конкурсах і фестивалях** піаністів (Київ, 1994; Київ 1996; Мелітополь, 2004), роботі конкурсної комісії з музичного мистецтва (Київ, 2004, 2007), виступах перед викладачами-піаністами вищих та середніх музичних закладів, вчителями загальноосвітніх шкіл.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему „Формування педагогічних умінь і навичок у студентів музично-педагогічних факультетів" зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищена у 1992 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використано.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 48 наукових працях, серед яких: 1 монографія (одноосібна); 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві); 1 комплект типових програм (одноосібний, гриф МОН); 2 програми (у співавтор.); 27 статтях у провідних фахових виданнях з педагогічних наук, затверджених ВАК України, з них 24 одноосібних; 4 одноосібні статті у збірниках наукових праць; 10 одноосібних статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; 2 одноосібні публікації у музичних виданнях. Загальний обсяг особистого доробку становить – 56, 34 др. арк.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (781 найменування, з них 51 іноземними мовами) та додатків. Робота вміщує 9 таблиць, 16 рисунків, розташованих на 29 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 503 сторінки, з них 400 сторінок основного тексту, додатки вміщено на 32 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У ***вступі*** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету і завдання, викладено основні концептуальні положення, визначено методологічні засади, джерельну базу з історії педагогіки, музичної освіти, охарактеризовано методи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, особистий внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві, відображено відомості про апробацію результатів дослідження та одноосібні публікації за його результатами.

У першому розділі – ***„Методологічні засади розвитку української фортепіанної школи"*** обґрунтовано методологію дослідження УФШ, визначено

провідні філософські ідеї, концептуальні положення щодо сутності, наукового змісту та контекстності цього феномену.

На основі теоретичних положень наукознавства у дослідженні розкрито багатозначність поняття „школа", виявлено її атрибутивну сутність, діалектику типових та індивідуальних педагогічних якостей її лідерів. Встановлено, що соціально-педагогічний аспект даного поняття залишається не до кінця дослідженим, що створює передумови подальшого наукового пошуку.

Спираючись на характерну для української філософської думки цілісність ідей, багатовекторність поглядів, антропологічність суджень та етичність їх розкриття, головну увагу сконцентровано на їх спрямованості до школотворення. Серед них: необхідність передачі історичного, суспільного, особистісного досвіду, шанобливе ставлення до суб'єктів полілогової взаємодії.

Суспільні цінності педагогічної школи, як виду науково-історичної традиції, розкриваються у широкому контексті завдяки категорії „науково-педагогічна школа". Відповідно обґрунтовується її методологічна цілісність, загальнонаукова спорідненість і природна підпорядкованість і конкретизується у такому понятті: „науково-педагогічна школа"– це *динамічна особистісно-предметна контекстна система загальнонаукового пізнання, структура якого визначається історико-культурним, предметно-логічним, соціально-психологічним та педагогічним факторами; вона розвивається завдяки таким атрибутивним сутностям як історична традиція, новітні ідеї і педагогічне забезпечення передачі стилю наукової діяльності її фундатора наступним поколінням.* У роботі розкриті умови прогресивного школотворення: наявність генеративних якостей соціально-визнаного лідера, спеціально організоване педагогічне спілкування з метою визначення технології здобуття нового знання, свобода творчої ініціативи послідовників, які перевершують своїх вчителів.

Ґрунтуючись на змісті поняття „науково-педагогічна школа", розкрита її сутність у музичній освіті. З метою термінологічного узгодження понять з позицій самоцінності педагогічних ідей видатних осіб УФШ уточнено поняття „музична освіта", яка нами розглядається як *свідоме здобуття знань, умінь і навичок згідно з індивідуальними, загальними та спеціальними здібностями, а також особистісного чуттєво-емоційного досвіду з метою підвищення рівня самореалізації засобом діалогічної взаємодії суб'єктів школотворення „на музичній моделі".*

Вивчення розвитку УФШ ґрунтується на наступних методологічних засадах: синергетичної взаємодії наукових, соціально-психологічних, педагогічних аспектів; системного підходу до встановлення смислових зв'язків у змісті та структурних компонентах категорії „науково-педагогічна школа" та музичної освіти; інтегральної сутності багаторівневих зв'язків „школи" у науково-практичній цілісності загальнонаукових, педагогічних та музично-освітніх характеристик; суб'єктної спрямованості функціонування школи та перспектив її розвитку, виявлення самоцінності педагогічного потенціалу її лідерів, що детерміновано усвідомленням його невід'ємною структурною складовою фахової

„інтегральної індивідуальності" (В. Мерлін); контекстного визначення наукової сутності, що зумовлює загальну спорідненість дефініцій.

Методологічна система пізнання дозволяє усвідомити сутність феномену УФШ як складову категорії „науково-педагогічна школа", уникнути обмеженого її розкриття в контексті теорії і практики музичної освіти та фортепіанного навчання. Відповідно до цього УФШ представлена науково-педагогічним феноменом з історичним, освітнім, творчим навантаженням, соціально значущим компонентом національної суспільної свідомості. УФШ містить загальнонаукові та специфічні музичні якості і розкривається в процесі інтелектуально-творчої діяльності педагогами України. До основних функціональних компонентів УФШ ми відносимо: *мотиваційно-цільовий, ідейно-лідерський, комунікативний (діалоговий, полілоговий), інтелектуально-творчий, технологічний, виконавсько-практичний.*

Аналіз контекстів змісту наукової школи, які представлені у наукознавстві В. Гасиловим, та їх узагальнення, дозволили обґрунтувати її спільні характерні ознаки з педагогічною школою, дослідити методологічну цілісність та розкрити системну підпорядкованість функціонування цього феномену в музичній освіті. У поданих наукознавством контекстах змісту наукової школи: „системі знань", „сукупності суб'єктів", „науково-дослідній локалізації", „неінституалізованій сукупності однодумців", „навчальній" і „науково-дослідному співробітництві" та їх екстраполяції на УФШ виявлено майже повну адекватність смислів (92,6 % від загальної кількості). На рис. 1 виділені 2 сектори, які наочно демонструють незначні розбіжності, що складають 7, 4 %. Така спорідненість контекстів стає можливою завдяки постійному розвитку науково-дослідної діяльності педагогів, розширенню кола проблем, розробки та застосуванню ними різних педагогічних практик, технологій оволодіння фортепіано.

Рис. 1. Контекстність УФШ у науково-педагогічній парадигмі

Обґрунтування методологічних засад, концептуальних положень розвитку УФШ дозволило представити наукове поняття „українська фортепіанна школа" у синкрезисі двох складових: як *контекстну категорію в структурі науково-педагогічної школи, що характеризується набуттям усвідомленого теоретичного та практичного історичного, національно-коректного,*

художнього досвіду поколінь з домінантністю традиції; культуровідповідну, багатокомпонентну систему прогнозованих педагогічних і виконавських ідей у творчій особистісній і колективній інтерпретації та процес їх передачі від лідерів до послідовників у фаховій музичній освіті. Динамічний розвиток та прогресивне відтворення УФШ відбувається за умов виникнення авторських шкіл лідерів.

У другому розділі – ***„Історичні контексти розвитку фортепіанної школи в Україні XX століття"*** виокремлено культурно-історичні події у розвитку музичної освіти за визначеними історичними періодами, розглянуто XX ст. як об'єкт наукової уваги з позицій розкриття періодів фортепіанної школи в Україні та її видатних персоналій.

УФШ як культуровідповідне явище розглянуто в контексті історії національної педагогічної і музично-освітньої ідеї, а також різних напрямків музично-педагогічної діяльності її представників. Доцільність такого історичного осмислення зумовлена: • усвідомленням УФШ складовою загальносвітового надбання; • відсутністю системного розгляду та доцільністю виявлення тенденцій і закономірностей розвитку;• необхідністю впровадження її досягнень у науковий обіг і педагогічну практику.

Дослідження та систематизація архівних джерел дозволили розподілити їх на такі групи: а) законодавчі акти та нормативні документи вищих органів влади (матеріали педагогічних з'їздів і товариства „Просвіта", розпорядження генерал-губернатора та поліцмейстера Києва про затвердження уставів приватних музичних шкіл, листування з дирекцією ІРМТ, довідки про державні нагороди та ін.); б) документи внутрішнього розпорядку музичних освітніх закладів (протоколи, щорічні звіти шкіл, навчальні плани, програми, списки викладачів і студентів); в) матеріали періодики (педагогічні журнали та газети, видання з музичної освіти); г) статистичні джерела (публіцистичний та епістолярний спадок видатних піаністів щодо культуротворення в Україні, спогади учнів про видатних педагогів, афіші концертів педагогів та їх учнів, нотні видання, фотоматеріали).

Розгляд УФШ на протязі XX ст. обумовлено визначними музично-освітніми подіями, зокрема виокремленням деяких рис самостійності фортепіанної школи, участю її представників у роботі товариства „Просвіта" (М. Лисенка, про що свідчать представлені архівні матеріали), продовженням діяльності багатьох приватних музичних шкіл (згідно винайдених та представлених документів) А.Бенша, Ф.Блуменфельда, З. Бялковської-Орлової, С. Дністрянської, М.Лисенка, К. Мікулі, М. Носової, К. Регаме, С. Ружицького, Ю. Сендзіківського, І. Слатіна, М.Терещенка, М.Тутковського, З.Худякової та ін. у Києві, Львові,Умані, Харкові; відкриттям перших українських музично-освітніх закладів: Вищого музичного інституту (Львів, 1903 р.) і Музично-драматичної школи (Київ, 1904 р.) і відносним завершенням етапу розвитку УФШ в к. XX ст. у статусі самостійного науково-педагогічного й національно-освітнього феномену з динамічним зростанням наукового і музично-виконавського напрямків на відміну від

загальноосвітнього. З метою визначення здобутків видатних персоналій УФШ в умовах геополітичної та соціально-історичної неоднорідності, їх просвітницької діяльності застосовано додатковий історіографічний аналіз. Також враховано пріоритети поч. XXI ст. в умовах поглиблення науково-педагогічної теорії, соціально-історичних та музично-освітніх тенденцій.

Ґрунтуючись на концепції цілісності історичних, теоретичних, національно-освітніх явищ, педагогічний аспект УФШ представлено на державному рівні у єдності взаємовпливів всіх здобутків, отриманих у полірегіональному просторі; загальних у системі музичної освіти державних норм організації й специфічного музичного змісту (зокрема у приватних школах); завдяки індивідуальному характеру розбудови УФШ та її вивчення як унікальної складової. На підставі історіографічних, експериментальних даних, спеціально організованого спостереження за процесом підготовки фахівців сучасних педагогічних закладів встановлено, що методичні позиції педагогів мали спільні музично-освітні напрямки в усіх регіонах України і відрізнялись незначними відмінностями у навчальних планах.

Спираючись на узагальнення філософської та культурознавчої думки (В.Антонович, М. Бердяєв, М.Грушевський, Г.Сковорода, П. Юркевич, І.Франко), історичних надбань вітчизняної музичної культури (Н. Герасимова-Персидська, І. Ляшенко, А. Ольховський, К. Шамаєва), а також архівні джерела розкриття змісту національної традиції УФШ представлено атрибутом історії. Доведено, що вивчаючи проблеми музичної освіти, науковці (С. Горбенко, О. Михайличенко, Ю. Ольховський, Г. Шевченко, В. Шульгіна) не зупинялись на конкретних надбаннях УФШ. Аналіз їх історичних періодизацій виявив недооцінку науково-педагогічного розбудовчого внеску піаністів у розвиток музичної освіти, а також культуротворчої фортепіанної практики.

У результаті аналізу музично-історичних подій, особистісних досягнень виділено ряд високоосвічених діячів, фундаторів УФШ – видатних історичних персоналій з високим особистісним громадянським статусом: В. Барвінський, доктор мистецтвознавства (мав філософську та юридичну освіту); Г. Беклемішев, перший керівник науково-педагогічної кафедри, реорганізатор змісту музичної освіти; П. Луценко, перший ректор Харківської консерваторії (мав юридичну освіту); А. Луфер, доктор мистецтвознавства; К. Михайлов, перший директор консерваторії, автор реформ музичної освіти; Г.Нейгауз, народний артист РСФСР В. Пухальський, герой праці, заслужений професор України, перший ректор Київської консерваторії; М. Старкова, заслужений діяч мистецтв, нагороджена орденом „Трудового червоного прапора", проректор з науки Одеської консерваторії; М. Тутковський, герой праці (мав музично-теоретичну освіту) та інших її розбудовників (В. Косенко, І. Слатін, Б. Яворський та ін.). Ці педагоги не тільки блискуче володіли фортепіано, а й використовували його у власній творчій і педагогічній практиці. Вони проявили особисті якості лідерів, довели історичну та освітню значущість своїх ідей, створили перспективні педагогічні технології і спеціальні методи викладання, що стали відправними для сучасної педагогіки.

З урахуванням змін у розвитку музичної освіти, і, зокрема, фортепіанного навчання на протязі XX ст. були визначені такі основні тенденції:
- *вихід* домашнього музикування на рівень самостійної просвітницької діяльності піаністів, поглиблення змісту та урізноманітнення організаційних форм освіти, що обумовило ефективність навчального процесу;
- *взаємозбагачення* європейських творчих зв'язків, знайомство з іншими педагогічними технологіями, що сприяло зростанню фахового рівня і популярності УФШ;
- *започаткування* піаністами просвітницької практики, яка стала складовою змісту та організації освіти, розкрила їх творчий і педагогічний потенціал;
- *розбудова* методологічного підходу до викладання музики і оволодіння фортепіано, яка відбувалась завдяки постійній увазі піаністів до нових науково-теоретичних досягнень та їх практичному застосуванню.

Разом з тим, поряд з позитивною динамікою розвитку педагогічного аспекту УФШ були виявлені деякі гальмуючі тенденції: втрата цінного педагогічного досвіду її лідерів через відсутність ґрунтовних друкованих праць і фрагментарне висвітлення окремих думок у рукописних матеріалах, які були втрачені за історичних обставин; обмеженість технічної фіксації майстер-класів на магнітних носіях, перевага у їх діяльності концертно-виконавської практики; занижена самооцінка власних педагогічних досягнень.

В основу визначення періодів розвитку УФШ XX ст. покладено: осмислення представлених тенденцій, що дозволило їх обґрунтувати у контекстах наукознавства, педагогічної думки і музичної освіти. Надана періодизація розвитку УФШ відбиває декілька етапів цілісного явища із стійкою позитивною динамікою розвитку педагогічних ідей її представників. За історичним статусом в ній виділено шість періодів: *перший* (к. XIX ст. – поч. XX ст.) – *акумулятивно-досвідний* – узагальнення попереднього досвіду, народження нових ідей, створення організованих форм освіти; *другий* (перша чверть XX ст.) – *реорганізаційно-розбудовчий* – зростання музично-освітньої, культуротворчої значущості УФШ, становлення самостійності у педагогічній і виконавській діяльності лідерів шкіл; *третій* (к. 20-х – 30-і рр.) – *освітньо-стабілізуючий* – активізації творчості, педагогічних здобутків, визнання українців завдяки перемогам на міжнародних конкурсах виконавців; четвертий (40-і – 50-і рр.) – *інтернаціонально-стверджуючий* – збагачення УФШ завдяки спільній творчій роботі багатонаціональної спільноти (у роки евакуації другої світової війни); *п'ятий* (60-і – 80-і рр.) – *теоретико-розбудовчий* ефективного розвитку педагогічного компонента у музичній освіті, поглиблення науково-теоретичних досліджень; *шостий* (1991 р. – поч. XXI ст.) *самодостатньо-український* – розкриття потенціалу піаністів до високого продуктивного рівня новацій у педагогічних техніках, їх творчих досягнень у культурно-освітньому процесі.

Проведене компаративне узагальнення свідчить про концентричність характерних ознак і тенденцій у теорії і практиці музичної освіти та адекватність позитивних зрушень у здобутках першого періоду XX ст. з останнім, а саме:

накопичення й урізноманітнення знань, практичних досягнень, узагальнення міжнародного досвіду; *застосування* наукових висновків з фізіології, психології, педагогіки, розвиток новітніх педагогічних технологій, осучаснення теорії і практики музичної освіти; *реорганізація* освіти, поглиблення методологічного принципу навчання, пролонгованого пошуку шляхів подальшого розвитку УФШ, створення авторських фортепіанних шкіл.

Обумовлені методологічними та культурно-історичними контекстами наукові підходи дослідження УФШ XX ст. принципово відмінні від існуючих. Серед них:

- антропологічність філософської позиції, що детермінує гуманістичну спрямованість особистісного розвитку і реалізується у безпосередньому та опосередкованому (через традиційність шкіл) спілкуванні з видатними педагогами, визнання самоцінності всіх учасників школотворення;
- універсальність дослідницького підходу до вивчення УФШ як цілісного культурного, історичного, науково-теоретичного, суспільного, педагогічного, музично-освітнього явища;
- неподільність УФШ, створення історично-цілісної картини надбань її представників, що забезпечило входження України у світовий освітній простір окремим самоціннісним суб'єктом, національно-самобутнім феноменом зі значним педагогічним потенціалом;
- усвідомлення багатозначних контекстів змісту і процесу розвитку УФШ;
- аксіологічна спрямованість дослідження на висвітлення педагогічних технік, досягнень визначних персоналій як творців власних методик.

У третьому розділі – ***„Теоретичні засади прогресивного розвитку Української фортепіанної школи"*** здійснено аналіз її теоретичних засад, визначено структуру, відповідність загальнонауковому пізнанню і педагогічним парадигмам, розкрито школотворчі чинники, інтелектуально-творчий потенціал і основні педагогічні позиції її лідерів та видатних послідовників і учнів.

Узагальнення досвіду школотворення дозволило виділити основні чинники: здатність суб'єктів до науково-практичної творчості, генерація нових ідей та їх розробка, педагогічне забезпечення оволодіння процесом наукової творчості.

На підставі теоретичного обґрунтування поняття „інтелектуально-творчий потенціал" встановлено його наукову відповідність діяльності педагога УФШ, здатного до винайдення нового.

Ґрунтуючись на психологічній теорії „інтегральної індивідуальності", екстраполюючи її висновки на педагогічні дії особистості, зазначається, що завдяки визнанню значущості власного емпіричного досвіду та його успішному застосуванню розкривається та реалізується унікальність суб'єктів навчально-виховного процесу. При цьому виявлена залежність інтелектуально-творчого потенціалу (як бінарного змістовного утворення) від неповторних індивідуально-психологічних особливостей і креативних здібностей, що відбивається на навчальних і творчих досягненнях, набутих у процесі фортепіанної підготовки.

Застосовуючи метод теоретичного узагальнення, аналізу історіографічних даних, педагогічного досвіду, продуктів творчості ми визначаємо інтелектуально-творчий потенціал представників УФШ як систему вроджених і розвинених здібностей та якостей на рівні виявлених сутнісних сил, здатних до генерації нових ідей і подальшого їх відтворення у власних проектах, практичне значення яких усвідомлюється у процесі реалізації та удосконалення. Це сприяє виявленню ще не розкритого потенціалу осіб, творчому продовженню ними надбань лідера школи в нових обставинах та застосуванню нетрадиційних методів навчально-виховної діяльності, які обумовлені мотивацією на інтелектуальну творчу взаємодію з об'єктивною музичною реальністю.

Іншим школотворчим чинником є педагогічне забезпечення процесу творення та засвоєння стилю науково-творчої діяльності лідера. Проекція цього положення на фортепіанне навчання забезпечується сукупністю декількох складових: сформованістю мотивації особи на обрану професію; оволодінням основами педагогічних технік; розумінням синергізму різноспрямованої фахової діяльності та реалізації відповідних індивідуальних якостей, здібностей, умінь і навичок. Атрибутивне значення цього чинника детермінує пріоритетність нашої уваги до самоцінності педагогічної складової в структурі УФШ.

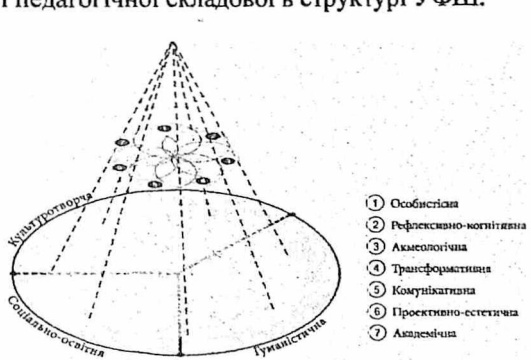

Рис. 2. Парадигми фортепіанної школи у педагогічних вимірах

Спираючись на теоретичне узагальнення педагогічних парадигм, винайдено їх різнорівневі зв'язки з функціональними компонентами фортепіанної школи, розвиток якої забезпечується завдяки взаємодії трьох вимірів: гуманістичного, культуротворчого і соціально-освітнього. В них розкриваються парадигми УФШ. На рис. 2 зображено проекцію семи педагогічних парадигм УФШ на три указані виміри. У їх контексті функціонують усі її компоненти з провідним у кожній парадигмі і досягається комплексне розкриття різних аспектів інтелектуально-творчої діяльності педагога.

Методологія принципів загальної педагогіки дозволяє розкрити принципові засади музичної освіти, визначити їх базовим підґрунтям для УФШ. На основі цієї теоретичної підпорядкованості було розроблено *принципи* авторського розуміння прогресивного розвитку УФШ, а саме: - *етнозацікавленість*

українською ідеєю, - домінантність історичних традицій, - потреба в інтелектуально-творчій активності, - усвідомлення особистої відповідальності і потенційного лідерства; - взаємозбагачення педагогічних та виконавських ідей, технік і практик; - аксіовідповідності професійних якостей.

На рис. 3, відповідно факторам школотворення стосовно розвитку наукової школи, подана структура УФШ у системній підпорядкованості її складових: - *історико-культурному* фактору – діалог поколінь (культурно-просвітницька, педагогічна практика), нова ідея (наукова, фахова творчість), музично-освітня традиція (типи наслідування лідерів шкіл), технологічні трансформації (освітня, художня, технічна); - *предметно-логічному* – народження та вдосконалення інтелектуально-творчих ідей (конкурентна спроможність дослідницької продукції), зміст музичної освіти (оволодіння фортепіано), інтелектуальне партнерство (збіг індивідуальної та колективної ідеї учнів і педагога);- *соціально-психологічному* – міра визнання соціум результатів музичної освіти і виховання, інституційні форми комунікації (наукові, музичні колективи, особисті предметно-комунікативні), лідерські якості фундатора школи (індивідуальний стиль інтелектуально-творчої діяльності піаніста); - *педагогічному* фактору – ефективність системи вчитель-учень (перевершення учнем досягнень вчителя), збереження кожної індивідуальності (розімкненість школи), динаміка особистої творчості фахівця (піаніст – вчений, педагог, виконавець), виховання чуттєво-емоційної культури володіння фортепіано (художнє виконання).

На основі критеріїв прогресивного школотворення узагальнені *критерії* розвитку УФШ: ▪ самостійність творчого внеску учня (інтелектуально-творчий потенціал); ▪ взаємні музично-творчі стимули (взаємодія колективної та індивідуальної мотивації); ▪ наявність власного стилю педагогічної діяльності (творче наслідування способів мислення та дій вчителя); ▪ перевершення учнем досягнень вчителя (відбрунькування нової школи, наукового напрямку).

На підставі наукових висновків виявлені *умови* відтворення УФШ: критичне усвідомлення здобутків та експлікація результатів (у типах наслідування педагогічних технік визначних лідерів); розширення УФШ у історичному часі завдяки кількості учнів (євроспівдружність, освітньо-виховна популярність); захист інтелектуально-творчих ідей музичного спрямування (наукові публікації, освітні проекти, конкурентноспроможні педагогічні технології); презентації власних творчих досягнень представників УФШ (конкурси, лекції-концерти, майстер-класи); створення авторських технологічних систем (окремих методик, засобів та прийомів педагогічної та виконавської практик тощо).

Розгляд принципів УФШ у педагогічних парадигмах детермінує отриману музичну освіту в процесі опанування фортепіано самодостатньою, а фортепіано – еталонною фаховою дисципліною з психолого-педагогічними, соціально-освітніми і культуротворчими функціями.

За результатами дослідження досягнень лідерів УФШ нами було визначено типологію наслідування їх педагогічної традиції, що вибудовується від *підсвідомого (або свідомого) історично-опосередкованого традиційного*

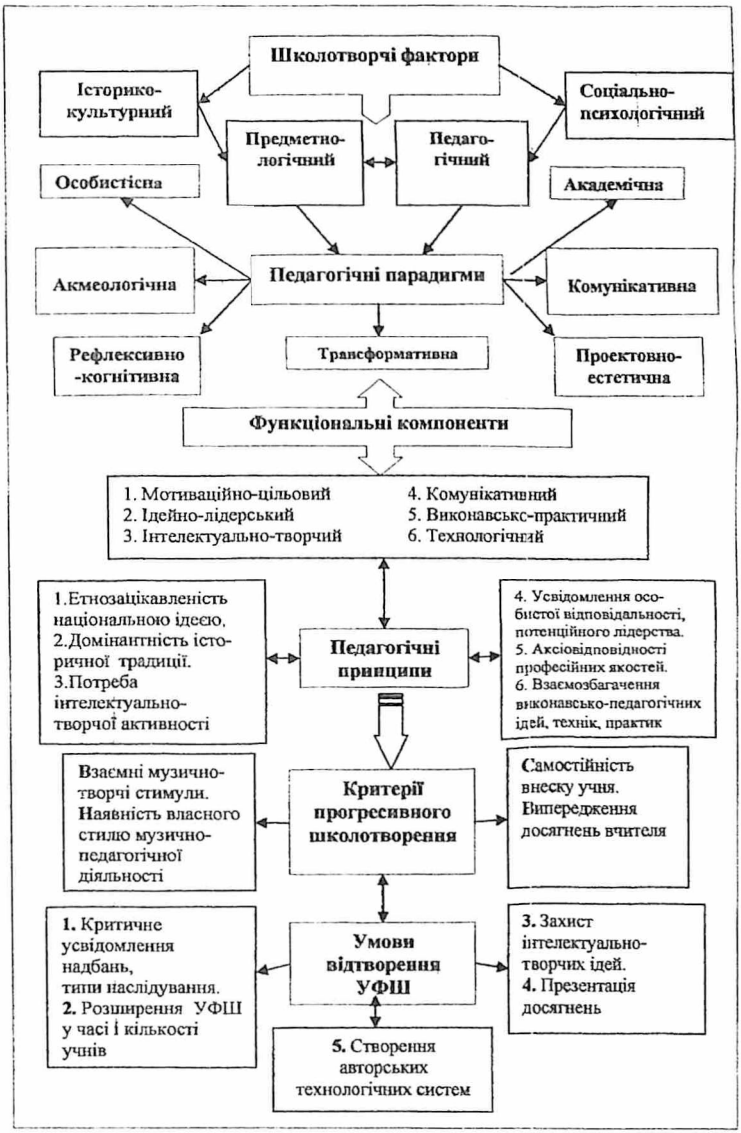

Рис. 3. Структура УФШ як науково-педагогічного феномену

наслідування принципів окремого лідера фортепіанної школи з домінантністю традиції (IV тип), свідомого традиційного наслідування принципів окремого лідера (декількох лідерів) з елементами трансформації (III тип) або

індивідуально-трансформованого наслідування традиційних принципів декількох лідерів з домінантністю взаємозбагачення (II тип) до *самостійного визначення шляхів наслідування історичних надбань видатних піаністів з яскраво виявленим ідейно-лідерським характером власної фортепіанної школи (I тип).* Динаміка циклу типів від IV до I є результатом розвитку УФШ XX ст.

Результатом дослідної роботи стало виокремлення педагогічних досягнень видатних осіб, їх узагальнення, систематизація та структурування з метою пошуку раціональних шляхів вивчення та практичного використання у музичній освіті. Вивчення архівних джерел дозволило розкрити факти, які висвітлюють методико-технологічні погляди видатних педагогів УФШ на проблеми музичної освіти (В.Івановський, А.Луфер, В. Пухальський, Є.Сливак, І.Тамаров, В.Топілін, М. Тутковський) та структурувати фрагменти генеалогічних дерев фортепіанних шкіл деяких кращих представників (В. Барвінського, Г. Беклемішева, П. Луценка, Г.Нейгауза, В.Пухальського, М.Старкової, В.Топіліна, М.Тутковського). Приклад одного з фрагментів представлено на рис. 4.

Теоретичний аналіз та узагальнення змісту УФШ як науково-педагогічного явища дали можливість обґрунтувати її функціонування як фахової освітньо-виховної системи; розкрити наукову сутність педагогічної технології творчого оволодіння фортепіано (ПТТОФ); дозволило представити її як раціонально-емоційний процес досягнення прогнозованого результату різноспрямованої фахової діяльності педагога; визначити структуру, фактори та критерії прогресивного школотворення та умови відтворення УФШ, типи наслідування педагогічних ідей видатних музикантів з відповідними методико-технологічними системами, які об'єднані в узагальненому національно-освітньому феномені УФШ. В роботі також визначені перспективи опанування історичних джерел, що розкривають педагогічні здобутки інших персоналій фортепіанної школи.

У четвертому розділі – ***„Наукове узагальнення сучасних технологій у практиці фортепіанного навчання"*** конкретизовано науково-педагогічний статус УФШ, представлено науково-теоретичне усвідомлення проблем музичної освіти, застосування сучасних педагогічних технологій, визначено діалектику трансформації й вдосконалення змісту фортепіанного навчання протягом століття, конкретизовано педагогічні компетенції.

Динамічні процеси розбудови гуманістичних і демократичних педагогічних традицій УФШ, посилення мотивації до усвідомлення її самоцінності успішно реалізовувались у останні десятиліття XX ст. за рахунок таких змін:

- застосування методологічного підходу до викладання;
- використання виключних особистісних якостей, притаманних високоосвіченим педагогам (енциклопедичні знання, виправданий педагогічний артистизм, повага до учнів), що досягли статусу програмних вимог підготовки сучасних вчителів;
- заміни історично усталеної практики надання готових рішень педагогами за рахунок створення умов для ефективного зростання та набуття фахових компетенцій кожної особистості;

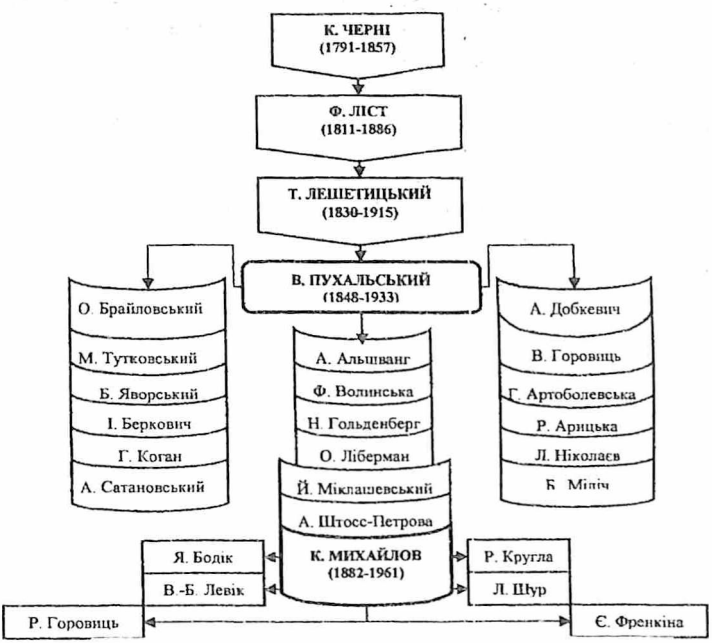

Рис. 4. Фрагмент генеалогічного дерева
фортепіанної школи Володимира Пухальського

- динаміки стосунків суб'єктів музичної освіти від менторства з боку педагога до збереження творчої художньої індивідуальності студента;
- поглиблення педагогічного компонента фахової діяльності піаністів;
- активізації їх участі у розробці сучасних проблем музичної освіти, створенні й застосуванні новітніх педагогічних технологій, пошуку шляхів їх узгодження у світовому освітньому просторі.

Розкриті нові підходи (філософські, методологічні, психолого-педагогічні, методико-технологічні) до висвітлення науковцями проблем УФШ, музичної освіти, зокрема новацій педагогічних технік, що детермінується: • збільшенням і поглибленням науково-теоретичного фонду досягнень (у царині окремих наук та міжгалузевих зв'язків); • поширенням нової науково-теоретичної інформації з історичних вітчизняних та іноземних літературних та електронних ресурсів; • уможливленням доступу кожної особи (дослідника, педагога, творця, виконавця) до отримання сучасної інформації та реалізації власного потенціалу. Це створює умови для подальшого ефективного науково-педагогічного пошуку та його практичного застосування.

Визначений наукою раціоналізм техногенного XX ст. став детермінантою позитивної рефлексії інтелектуально-творчого потенціалу піаністів. Природне

для УФШ поглиблення музично-емоційного досвіду уможливили інноваційну активність видатних педагогів у взаємодії з раціональними методами викладання. Завдяки цьому забезпечувався прогрес УФШ, усвідомлювались її перспективи. Методико-технологічні системи видатних педагогів збереглися для історії не лише як культурно-історичні пам'ятки освіти із специфічно музичним змістом школотворення, а стали теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку педагогічної досконалості піаністів, наукового узагальнення здобутків та їх використання у педагогічній практиці наступних поколінь.

Узагальнюючи викладене, в роботі визначено науково-педагогічний статус УФШ за рахунок таких позицій: - науковідповідності всіх складових (історико-періодична адекватність, спільність чинників школотворення, теоретична узгодженість понять); - систематичності засвоєння відповідних фахових знань; - модернізації поглядів стосовно вдосконалення змісту і форм навчання; - технологічності способів і прийомів оволодіння художньо-піаністичними вміннями та навичками; - розширення фортепіанної школи як перспективного науково-педагогічного явища.

Виявлено основні *умови прогресивного розвитку УФШ* в структурі музичної освіти: • врахування традиційних і сучасних поглядів на проблеми УФШ; • поглиблення методологічної бази розвитку інтелектуально-творчого потенціалу (за рахунок досягнень філософії, психології, педагогіки); • усвідомлення важливості педагогічної складової УФШ у структурі вищої педагогічної школи; • застосування інтеграційних засобів наповнення змісту й організації навчання, використання універсальних можливостей фортепіано; • обстоювання власних досягнень українських піаністів: знаних вчених, досвідчених педагогів, концертуючих виконавців; • використання творчого потенціалу піаністів у стилях педагогічної діяльності на акмерівні фахової компетентності.

На підставі вивчення нормативних документів щодо перспектив розвитку освітніх процесів за участю України, які здійснюються різними країнами через спільну кредитно-модульну технологію виявлено активи УФШ у відповідних взаєминах піаністів на основі спільного історичного та сучасного досвіду.

Узагальнено динаміку трансформацій змісту фортепіанного навчання, зафіксованого у навчальних програмах, що відбивають зміну фахових вимог до майбутніх вчителів. Відмічається поглиблення методологічного компонента фахової діяльності педагогів та зростання педагогічної і музичної компетентності до акмерівня; спостерігається розвиток фортепіанної методики від навчання вузькоспеціальних фортепіанних вмінь до набуття творчих фахових компетенцій з урахуванням сучасних педагогічних технік та поширення визнання діалогової взаємодії майже рівноправних партнерів школотворення.

У п'ятому розділі – ***„Шляхи прогресивного розвитку фортепіанної школи України на сучасному етапі"*** узагальнені експериментальні дані для визначення особистого внеску педагогів у процеси школотворення, конкретизовано кредитно-модульну технологію щодо вмотивованості на персоніфіковану музичну освіту, науково узагальнено перспективність сучасних технологій

оволодіння фортепіано, визначено педагогічно доцільні вектори виконавської компетентності піаніста, подано перспективи розвитку УФШ в історико-аналітичному узагальнюючому проекті.

Експериментальним шляхом встановлено характер самоідентифікації піаністів з певними поколіннями історичного розвитку окремих фортепіанних шкіл (від IV до II покоління, що передбачає обізнаність у генеалогії своїх фортепіанних шкіл). Аналіз і узагальнення поглядів і позицій педагогів сприяли визначенню трьох груп осіб у залежності від усвідомлення ними шляхів розвитку УФШ: до першої групи віднесені особи, які *відчувають власний потенціал творення авторських педагогічних технологій* (12, 4 % респондентів), до другої групи – респонденти, які *усвідомлюють необхідність застосування історичного педагогічного досвіду* (31, 6 %), у третій групі – особи, які *вважають за доцільне застосовувати лише усталені (іноді застарілі) педагогічні технології* (56 %). Зауважимо, що всі вони ідентифікують себе з IV поколінням школотворення. Особи, які ідентифікують себе з III поколінням, належать до визначених груп відповідно: до першої – 11, 5 %, до другої – 29, 9 % та до третьої 58, 6 %. Особи, які ідентифікують себе з II поколінням своєї школи, належать до визначених груп відповідно: 5, 6% – до першої, 41, 1% – до другої та 53, 3 % – до третьої групи. Отримані дані представлені на рис. 5.

Рис. 5. Самоідентифікація піаністів щодо поколінь окремих шкіл

Вмотивованість на створення власних шкіл характерна для тих педагогів, які ідентифікували себе із IV поколінням. Обізнаність у здобутках видатних осіб надає впевненості у становленні власних педагогічних технік. Піаністи, які не знайомі з генеалогією власних шкіл, і мають намір дотримуватися застарілих методик, здатні стримувати розвиток УФШ і гальмувати процес прогресивного школотворення.

Щоб уникнути такого результату, педагогам запропоновано визначити своє місце у фортепіанній школі, поглибити знання з педагогічних технік видатних осіб та сучасних розробок, активізувати науково-педагогічний пошук. З цією метою нами розроблено історико-аналітичний проект вивчення фортепіанних шкіл. Для визначення ефективних шляхів прогресивного розвитку УФШ зафіксовано ставлення педагогів до суперечливих проблем школотворення та їх теоретичного підґрунтя. Узагальнюючи результати дослідження відносно кредитно-модульної технології, інтеграційних процесів, конкурсної справи та

власного педагогічного стилю, відмітимо дещо звужене розуміння їх історичної перспективи та відсутність достатнього теоретичного усвідомлення сутності. Це спонукало до розширення у проекті науково-теоретичної бази та застосування її для обґрунтування визначених шляхів.

В роботі запропонований варіант кредитно-модульної освітньої технології за принципом концентризму, що уможливило оновлення індивідуальних програм з фортепіано для студентів, вирішення навчально-виховних проблем щодо мотивації самостійного шляху реалізації свого потенціалу.

Зосереджено увагу на педагогічному аспекті виконавських конкурсів. Аналіз і узагальнення їх у практиці музичної освіти, як предмета педагогіки, довели позитивні педагогічні смисли багатьох векторів функціонування УФШ, а саме: *історичної значущості* культуровідповідних традицій лідерів УФШ з виховною функцією забезпечення діалогу поколінь; *національної історико-культурної єдності,* самобутності УФШ та її музично-естетичних ідеалів у геополітичних умовах глобалізації; позитивного *впливу національної еліти* на музичні вподобання суспільства, інтелектуалізації нації та генетичних перспектив; *соціального значення,* вмотивованості кожної особи на розвиток свого потенціалу як енергетичної одиниці суспільства; *особистісно-перспективного досвіду* зростання толерантного ставлення до представників інших шкіл; *розкриття інтелектуально-креативного потенціалу,* відкриття особою власної неповторної творчої позиції; *професійної самовизначеності,* мотивації до самовдосконалення, акмерівня своєї фахової компетентності; *педагогічної доцільності* виконавських конкурсів завдяки пошуку талановитої, цілеспрямованої та працездатної молоді; *педагогічної далекоглядності* організаторів конкурсів, забезпеченні переможцям умов для презентації своєї унікальності світовій спільноті; *методико-технологічної самобутності* власних педагогічних технологій, подання молоддю оригінальних художніх інтерпретацій; *культуротворчої і виховної місії* у відкритті новій генерації слухачів шедеврів світової музики; *просвітницького спрямування,* налагодження унікального у своїй неповторності духовного зв'язку творця зі слухачами, пробудження аксіологічного ставлення до фортепіанної музики.

З позицій школотворення було конкретизоване розуміння „власного стилю" педагогічної діяльності послідовників УФШ, що детермінується специфікою індивідуально-психологічної та освітньо-технологічної природи навчання, і ґрунтується на теоретичних висновках психології про „багаторівневу інтегральну індивідуальність" особи та її практичному досвіді.

З метою практичного застосування обґрунтованих позицій було визначено шляхи забезпечення подальшого розвитку УФШ. До них відносяться: обґрунтування доцільності впровадження педагогічної технології оволодіння фортепіано; застосування кредитно-модульної технології в умовах європейського освітнього простору; усвідомлення школотворчої сутності інтеграційних підходів до засвоєння знань і умінь з проблем фортепіанного навчання, як відносно самостійної системи, з понятійним навантаженням від спеціальних проблем до

методико-технологічних та науково-педагогічних позицій; створення власного стилю розкриття інтелектуально-творчого потенціалу педагога як школотворчої складової забезпечення продукування УФШ; розкриття умов її інфінітивного розвитку.

На підставі значного обсягу документальних матеріалів, уведення їх частини до навчального процесу (понад 60 найменувань) в роботі обґрунтовані науково-педагогічні положення, окремі технологічні прийоми (к. XIX ст. – поч. XX ст.), що формувались у межах методик засновників УФШ і операціонувались у принципові положення теорії і практики музичної освіти (на к. XX ст.), створили стійку позитивну динаміку їх впровадження від тенденції до результативності.

Аналіз змісту і форм фортепіанного навчання у XX ст. дає підстави прогнозувати стандартні вимоги до фахової компетентності незалежно від виду ВНЗ, створювати рівні умови на європейському музично-освітньому ринку праці.

Участь різних суб'єктів ВНЗ України у запропонованому проекті, понад тридцятирічний педагогічний досвід автора дослідження дозволили розкрити феноменологічну педагогічну сутність УФШ, сприяли усвідомленню теоретичних і практичних досягнень її послідовників як складової науково-педагогічної школи та забезпеченню зв'язку теорії музичної освіти з практикою фортепіанного навчання. У межах проекту розпочато діяльність проблемної групи магістрів та аспірантів під керівництвом автора дисертації різних ВНЗ України з питань розкриття педагогічного потенціалу УФШ, шкіл різних музичних галузей.

Прогресивні педагогічні ідеї видатних представників УФШ XX століття втілено в індивідуальні практичні заняття студентів і магістрів, їх підготовку до самостійної фахової діяльності.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження підтвердили правомірність обраного аспекту, засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для таких **висновків:**

1. На основі аналізу соціально-усталеної думки про зміст української фортепіанної школи, її категоріальну сутність, культурно-історичне призначення доведено актуальність виділеної проблеми, розкриття її розвитку як самодостатнього національно-освітнього феномену XX ст. Доведена складність та широка контекстність його змісту, підпорядкованість існуючим педагогічним парадигмам. Визначені та узагальнені теоретичні та практичні досягнення видатних представників УФШ, які зумовлюють виокремлення педагогічного аспекту їх розгляду у самостійний предмет дослідження.

У ході розв'язання проблеми було встановлено, що педагогічна активність лідерів УФШ протягом історичного розвитку забезпечувала природне поєднання традиційних методик з їх творчою трансформацією в окремих конкретних школах, які об'єднані у цілісний феномен. Педагогічні ідеї провідних педагогів отримали продовження у діяльності послідовників, забезпечуючи перспективу

розвитку УФШ, і актуалізувались у принципах та створених ними власних педагогічних технологіях.

У дослідженні обґрунтовано методологічні засади вивчення педагогічного аспекту УФШ із застосуванням принципово нового дослідницького підходу, який забезпечує відмінність науково-теоретичного та історико-аналітичного узагальнення від усталених мистецтвознавчих засобів пізнання. Вони полягають у визнанні основних атрибутивних характеристик школотворення, підпорядкуванні умов прогресивного розвитку УФШ теоретичним висновкам наукознавства та педагогічної галузі. Методологічні підходи уможливили розкриття безперечних *атрибутивних складових* науково-теоретичного поняття „школа": усвідомлення значущості історичної традиції та творення нових ідей, педагогічне забезпечення передачі учням стилю науково-творчої діяльності лідера. Це дозволило визначити сутність змісту УФШ як науково-педагогічного феномену та відповідні *умови* прогресивного школотворення згідно положень наукознавства, а саме: - наявність науково-творчих генеративних якостей соціально-визнаного лідера; - спеціально організоване педагогічне спілкування з метою оволодіння технологією здобуття нового знання; - свобода творчої ініціативи учнів школи, які здатні перевершити досягнення свого вчителя.

Науковий пошук щодо розкриття поняття „школа" був підпорядкований неоднозначності її наукової сутності та широкій культурологічній контекстності, тому здійснювався на декількох рівнях узагальнення. Наукоємність *методологічного, філософсько-історичного, теоретичного та практичного* концептів дозволила застосувати комплекс наукових підходів щодо створення цілісної системи уявлення і переконань, визначити гуманістичні та демократичні ідеали, самодостатність української національно-освітньої традиції в світовій освітній системі та самоцінність педагогічного потенціалу видатних персоналій УФШ. Окреслення багатозначних наукових підходів дозволило представити її категорією загальнонаукового пізнання, складовою науково-педагогічної школи, поліфункціональним явищем теорії і практики музичної освіти, а також усвідомити універсальність фортепіано в якості базового музичного інструмента для художньо-естетичної освіти та виховання учнівської молоді.

2. У процесі дослідження сутності контекстів змісту загальнонаукової школи було виявлено майже повна адекватність цих смислів зі школою в музичній освіті. Така спорідненість контекстів дає підстави для усвідомлення УФШ системно підпорядкованою науково-педагогічній школі та уможливлюється завдяки активній науково-дослідній діяльності педагогів-піаністів.

Ґрунтуючись на висновках наукознавства щодо змісту наукової школи, перспектив школотворення в музичній освіті стосовно розвитку УФШ уточнено поняття *„науково-педагогічна школа"*, яке ми розглядаємо у двох аспектах. По-перше, як складову системи загальнонаукового пізнання, контекстну категорію, що розвивається у школотворчих факторах; по-друге, з обов'язковим урахуванням атрибутивних сутностей школи як історичної та науково-педагогічної традиції. З метою термінологічного узгодження понять з

позицій самоцінності педагогічних аспекту розвитку УФШ було конкретизовано зміст поняття *„музична освіта"* за рахунок визначення ефективності реалізації спеціально-музичних здібностей поряд із загальними на шляху здобуття педагогічного досвіду суб'єктами школотворення.

3. У ході розв'язання проблеми проаналізовано культурно-історичні впливи стосовно розвитку УФШ у XX ст. і застосовано такі наукові підходи у їх синергетичних в заємовпливах: *культурно-історичний, системний, особистісно-діяльнісний, персоніфікований, тематико-хронологічний, науково-педагогічний.* Вони дозволили обґрунтувати та встановити змістово-діяльнісні зв'язки щодо розвитку педагогічної думки в Україні та участі представників УФШ у змінних соціально-історичних обставинах, винайти основні тенденції та закономірності.

В основу наданих періодів розвитку УФШ XX ст. покладено періодизацію розвитку наукової школи у наукознавстві, історії педагогічної думки, історичні періоди, представлені окремими науковцями, та реорганізація освітніх закладів і узагальнення педагогічних і культурно-історичних досягнень піаністів. В дисертації окреслено такі історичні періоди: *акумулятивно-досвідний, реорганізаційно-розбудовчий, освітньо-стабілізуючий, інтернаціонально-стверджуючий, теоретико-розбудовчий* та *самодостатньо-український* з основними ознаками їх розвитку.

Ґрунтовний аналіз джерельної бази дозволив виокремити декілька груп історичних матеріалів, практичне застосування яких сприяло вирішенню низки задач, з'ясуванню результативності школотворчої діяльності видатних українських педагогів, перспективності науково-педагогічних напрацювань та методичних ідей розбудовників УФШ у розвитку теорії музичної освіти, ефективності особистісних і творчих зв'язків її лідерів з послідовниками у педагогічній практиці.

У ході вивчення історичних матеріалів, рукописів, періодичних видань, наукових музично-педагогічних досліджень було визначено, що освітні та культуротворчі *зміни* в цих періодах розвивались від накопичення досвіду, відкриття власних музично-освітніх закладів на поч. XX ст., через реформування музичної освіти (відкриття педагогічних інструкторських відділів у музичних закладах, 1925 р.) та культуротворчу значущість УФШ (міжнародне визнання, просвітництво) до поглиблення науково-дослідної роботи піаністів (відкриття аспірантури в спеціальних музичних закладах, 1939 р.), ефективного розвитку науково-педагогічної думки, виокремлення музично-педагогічної освіти у педагогічних ВНЗ (60-і рр.), розкриття інтелектуально-творчого потенціалу педагогів у останньому періоді (активізація науково-дослідної, педагогічної, творчої та громадської діяльності).

Визначення історичних періодів протягом XX ст. та відповідних здобутків, школотворчої педагогічної функції піаністів детермінують усвідомлення УФШ як загальнодержавного національно-освітнього явища. Обґрунтування методологічних засад та концептуальних положень дозволили представити *„українську фортепіанну школу"* як категорію в структурі науково-педагогічної

школи, що окрім загальних положень для обох визначень характеризується як багатокомпонентна система педагогічно-виконавських ідей піаністів, відбиває процес передачі досягнень від вчителя до учнів за умов усвідомлення історичного, національно-коректного, музично-освітнього досвіду та виникнення авторських шкіл.

4. Аналіз методологічних засад, культурно-історичних контекстів розвитку УФШ дає підстави для наукового розв'язання проблем теорії і практики музичної освіти завдяки єдності та взаємодії гуманістичного, культуротворчого, соціально-освітнього вимірів, у яких розкриваються освітні парадигми УФШ: *особистісна, рефлексивно-когнітивна, акмеологічна, трансформативна, комунікативна, проективно-естетична, академічна.* У синкрезисі цих парадигм уможливлюється узагальнення в теорії музичної освіти практичного досвіду, різних аспектів самореалізації педагога-піаніста, подальший дослідницький пошук змісту та функцій школи, а також їх перспективного розвитку. До функціональних компонентів УФШ віднесено: *мотиваційно-цільовий, індивідуально-лідерський, інтелектуально-творчий, комунікативний, технологічний, виконавсько-практичний.*

Узагальнення педагогічних та методичних проблем історичного розвитку УФШ уможливило обґрунтування науково-теоретичної сутності педагогічної технології творчого оволодіння фортепіано (ПТТОФ), що розуміється нами як раціонально-емоційний процес досягнення особою прогнозованого результату з метою творчого опанування музичних творів і застосування набутого художньо-технічного індивідуального піаністичного досвіду для фахової діяльності.

Спираючись на виявлені основні *школотворчі фактори* та їх цілісність, визначено *структуру УФШ.* Зміст *історико-культурного* фактора полягає у розкритті музично-освітньої традиції з визначенням типів традиційного наслідування педагогічних ідей лідерів, діалогу поколінь, новітніх музично-творчих ідей, технологічних трансформацій; *предметно-логічного* – у продуктивному оволодінні фортепіанних творів, інтелектуальному партнерстві; *соціально-психологічного* – у визнанні соціумом результатів музичної освіти і виховання, наявності різних інституційних форм комунікації, прояві лідерських якостей фундаторів шкіл; *педагогічного* – у результативності системи вчитель-учень,вихованні чуттєво-емоційної культури, збереженні особистої самобутності.

З метою виявлення шляхів подальшого розвитку УФШ досліджені критерії розвитку наукової школи, на основі яких були встановлені *узагальнені критерії прогресивного школотворення*: самостійність творчого внеску учнів, наявність взаємних музично-творчих стимулів, „власного стилю" музично-педагогічної діяльності і перевершення учнями досягнень і досконалості вчителя.

5. Доведено, що встановлений характер ідентифікації піаністів до певних поколінь окремих УФШ впливає на відповідне усвідомлення ними шляхів її відтворення та власну педагогічну позицію. У ході дослідження з'ясовано, що майже третина педагогів (31, 6 %) усвідомлюють необхідність застосування історичного педагогічного досвіду, 56 % вважають за доцільне використовувати

усталені педагогічні технології. Встановлено, що прогресивний вплив на розвиток УФШ має мотивація на творення авторських педагогічних технік. Вона притаманна тим представникам УФШ (12, 4 % осіб), які обізнані в історії розвитку своїх шкіл (до IV покоління), усвідомлюють цінність історичного досвіду багатьох поколінь педагогів. Відповідна мотивація надає їм впевненості у можливості становлення і перспективності власної школи.

Виявлена пряма пропорційна залежність між обізнаністю педагогів щодо історичного розвитку і потребою створення власних фортепіанних шкіл, яка дає підстави для прогнозу розвитку УФШ.

На підставі аналізу експериментальних даних, вивчення та узагальнення історичних джерел було визначено *типи* традиційного наслідування педагогічних ідей лідера. Вони характеризуються визначеними якостями та розвиваються від IV типу, в якому домінує традиційний підхід (характерний для поч. XX ст.), до I типу наслідування, в якому пріоритетним стає самостійне визначення лідерами шляхів розвитку авторської школи.

У результаті дослідження педагогічної діяльності видатних осіб УФШ XX ст. узагальнені, систематизовані та структуровані *генеалогічні дерева* фортепіанних шкіл визначних лідерів, а також їх методико-технологічні системи, які мають трирівневу будову засобів педагогічного впливу на послідовників з синкретичними зв'язками в них від загальнокультурного розвитку і виховання, педагогічного удосконалення до формування специфічних умінь і навичок.

6. В ході розв'язання поставлених завдань встановлено, що динамічність процесу розвитку УФШ XX ст. забезпечувалась завдяки позитивному вирішенню низки суперечностей; розвитку та актуалізації наукової думки, обґрунтуванню теоретичних положень щодо поняття „школа" і практичному досвіду вивчення її здобутків у музичній освіті в нових історичних умовах; адекватності педагогічним парадигмам, що виключало невідповідність науково-теоретичних висновків стосовно змісту, структури УФШ, а також її функціональних компонентів загальній педагогічній теорії.

На підставі узагальнення фортепіанної практики в системі музичної освіти встановлено, що на стабільність прогресивного розвитку УФШ мали безпосередній вплив такі показники: *високим рівнем досягнень* музично-теоретичної науки, появою нових музичних галузей (музикологія, музична психологія, музична педагогіка, музична соціологія, музикотерапія), нових спеціальностей та спеціалізацій, а також реорганізацією освітніх установ відповідно до цих змін; *осучасненням музичної освіти* за рахунок досягнень світової науки, інтеграції культурно-освітніх процесів; *вирішенням спеціально-музичних проблем* (програми, спецкурси) завдяки балансу між традицією у фортепіанному навчанні та технологічними новаціями; *особистим зростанням молоді*, яка досягла значного рівня загальної культури, художньо-творчої довершеності. Протягом XX ст. спостерігалась динаміка зростання культурно-історичної, науково-педагогічної, національно-освітньої значущості УФШ.

На шляху ефективного розвитку УФШ та практичного застосування педагогічних ідей видатних лідерів у підготовці фахівців були виявлені деякі гальмуючі чинники та винайдені можливі засоби їх усунення. Серед гальмуючих чинників визначено такі: негативне ставлення педагогів до виконавських конкурсів (53, 6 % осіб) і недооцінка їх значення як складової педагогічної компетентності піаністів, відсутність мотивації до педагогічної творчості,звужене уявлення про освітні перспективи кредитно-модульної технології навчання (лише 3, 5 % педагогів сприймають її свідомо).

Виявлена нами недостатня обізнаність частини педагогів у сучасних науково-теоретичних проблемах музичної освіти спонукала до усунення цих гальмуючих чинників. Це передбачено шляхом поглиблення теоретичної бази прогресивного розвитку УФШ з таких проблем: уведення до навчального процесу невідомих історичних фактів стосовно розвитку УФШ, науково-методичної діяльності її лідерів та їх застосування на практиці, усвідомлення кредитно-модульної технології, інтеграційних процесів у фортепіанному навчанні та наукового змісту власного стилю реалізації інтелектуально-творчого потенціалу, розкриття педагогічного аспекту виконавських конкурсів, узагальнення сучасних новітніх педагогічних технологій піаністів.

7. Виходячи з науково-теоретичної сутності змісту наукової школи було розроблено та запроваджено історико-аналітичний узагальнюючий проект, у якому педагогічні досягнення УФШ представлені діалектичною єдністю від витоків через індивідуально-лідерську трансформацію до сучасних технологій, що розвивались на тлі історичних досягнень, викристалізовувались у науково-методичній теорії та педагогічній практиці.

Авторський проект розвитку УФШ передбачає дотримання таких принципів: *етнозацікавленості українською ідеєю, домінантності історичної традиції, потреби в інтелектуально-творчій активності,усвідомленні особистої відповідальності і потенційного лідерства, взаємопроникнення виконавсько-педагогічних ідей, технік і практик, аксіовідповідності професійних якостей.*

З метою впровадження прогресивних ідей, надання науково-методичної підтримки представникам УФШ у розвитку інновацій виявлені шляхи удосконалення змісту і організаційних форм фортепіанного навчання в структурі музичної освіти, а саме: дотримання досягнень культурної традиції в історико-аналітичному узагальненні; розкриття інтелектуально-творчого потенціалу особи і застосування інтеграційних процесів у визначенні змісту та організації занять; урахування самобутніх якостей педагогів; застосування їх інтерпретаційних здібностей у авторських педагогічних технологіях, практиці підготовки фахівців.

Запропонований проект може стати базовим для досліджень педагогічних шкіл різних галузей музичної освіти та застосування їх результатів у практику підготовки фахівців.

Одним із засобів практичного застосування запропонованого проекту у дослідженні шкіл в музичній освіті визначено використання історичних

джерел. Вірогідність результатів проведеного дослідження забезпечена вивченням масивних пластів історичних документів, архівних джерел (опрацьовано, узагальнено понад 2, 8 тис. арк.), уведенням їх частини (понад 60 найменувань), а також історичної літератури, матеріалів періодичних видань та дотичних вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з проблем музичної освіти до навчального процесу; методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень дослідження з опорою на науково визнані філософські, культурологічні, психолого-педагогічні, музикологічні концепції; комплексною реалізацією обраних підходів і методів дослідження, що відповідають його змісту, логіці, науковому апарату; системним аналізом значного емпіричного матеріалу, визнанням його результатів музично-педагогічною спільнотою та застосуванням в практиці підготовки майбутніх фахівців.

Результати дослідження впроваджено у практику підготовки фахівців на основі навчально-методичного комплексу, що охоплює: застосування фактичного історичного матеріалу, який викладено у монографії та навчально-методичному посібнику; зміст курсів лекцій „Методика і педагогічна технологія оволодіння фортепіано" та „Українська фортепіанна школа XX століття"; навчальні програми, методичні матеріали для вищих та середніх навчальних закладів; практику організації наукових досліджень, використання перспективних методик та педагогічних технік у змісті індивідуальних занять з підготовки фахівців; навчальні та моніторингові тести з фортепіанного навчання.

Завдяки спільній творчій діяльності представників регіональних фортепіанних шкіл (взаємопроникненні ідей і педагогічних практик), високій духовності філософських та педагогічних поглядів видатних її представників, гуманістичному спрямуванню музичної освіти фортепіанна школа у XX ст. отримала державну національно-освітню характеристику – українська зі стійкою позитивною динамікою розвитку, історичною відтворюваністю, безпосереднім або опосередкованим продовженням традицій окремих лідерів у педагогічній діяльності наступних поколінь.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку практичних пропозицій: розробити стандарти фахової компетентності піаністів, уможливлюючи рівноправність їх позицій на європейському музично-освітньому ринку праці; використовувати основні положення та висновки дослідження у створенні відповідної методологічної бази, розробці спецкурсів з історії педагогічних шкіл, вивченні теорії та практики музичної освіти, а також техніках оволодіння фортепіано;визнати теоретичні положення запропонованого історико-аналітичного узагальнюючого проекту базовим у вивченні окремих шкіл різних музичних галузей; продовжити вивчення історичних матеріалів щодо розкриття особистого доробку інших видатних педагогів УФШ: О. Ейдельмана, Є. Сливака, Р. Савицького, В. Івановського, В. Сєчкіна, М. Фоменка та ін.

Наукове дослідження не вичерпує проблем розвитку музичної освіти та обраного педагогічного аспекту надбань української фортепіанної школи XX століття і засвідчує доцільність подальшої їх розробки за такими напрямами:

розробка соціального аспекту школотворення за допомогою комплекса психологічних чинників щодо розкриття „взаємних стимулів" його суб'єктів; реалізація методологічного рівня викладання фортепіано на рівні фахових програмних вимог; урізноманітнення педагогічних технік творчого оволодіння фортепіано для різних вікових категорій учнів; усвідомлення школотворчої функції власного стилю науково-педагогічної діяльності до рівня створення авторських шкіл; широке застосування узагальненого історичного педагогічного досвіду розбудовників УФШ у сучасній практиці підготовки фахівців до самостійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа XX століття в контексті музичної педагогіки : історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти : [монографія]/ Н. П. Гуральник. – Київ : НПУ, 2007. – 460 с.

Навчальні програми та навчально-методичні матеріали

2. Гуральник Н. Розвиток скрипкової школи Східної Європи XX століття : історія, теорія, методика : навч. - метод. посіб. // Н. Гуральник, К. Завалко. – К. : НПУ, 2005. – 144 с.

3. Гуральник Н. П. Комплект типових навчальних програм з дисципліни – „Основний музичний інструмент – фортепіано" для студентів вищих навчальних закладів музичної галузі в структурі педагогічної освіти / Н. П. Гуральник (2-е вид., доп.). – К. : НПУ, 2007. – 86 с. (гриф МОН України).

4. Гризоглазова Т. І. Програма з курсу „Основний музичний інструмент (фортепіано)" для студентів музично-педагогічних факультетів / Т. І. Гризоглазова, Н. П. Гуральник. – К. : НПУ, 1997. – 31 с.

5. Гуральник Н. П. Програма „Фортепіано" (спеціальність „Хореографія і художня культура") / Н. П. Гуральник, І. Котигоренко // Програми педагогічних університетів. Збірка. – К. : НПУ, 1999. – С. 26–38.

Статті у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України

6. Гуральник Наталія. Виховна роль творчої спадщини Левка Ревуцького в контексті українського музично-педагогічного репертуару для фортепіано / Наталія Гуральник // Обрії. – Івано-Франківськ : ПрутПринт, 2004. – № 2 (19). – С. 47–50.

7. Гуральник Н. П. Новий погляд на інтеграційні процеси в класі фортепіано / Н. П. Гуральник // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 1 (6).– С. 59–66. – (*Серія 14.* Теорія і методика мистецької освіти).

8. Гуральник Н. П. Науково-теоретичне обґрунтування феномену власного стилю педагогічної діяльності музиканта / Н. П. Гуральник // Наука і сучасність :

зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2004. – Том 46. – С. 49–58.

9. Гуральник Н.П. Українська музично-виконавська школа XX століття як культуротворча традиція в діяльності музичних діячів Хмельниччини / Н. П. Гуральник // Вісник Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К. : „Міленіум", 2005. – № 2. – С. 66–71.

10.Гуральник Наталія. Розвиток культуротворчої функції мистецької освіти в Україні XX століття (на прикладі фортепіанної школи) / Наталія Гуральник // Джерела : наук.- метод. вісник. – Івано-Франківськ : ІППО, 2005. – № 1–2 (41–42). – С. 83–89.

11. Гуральник Н. П. Культурологічна контекстність поняття „школа" та її проекція на фортепіанне навчання / Н. П. Гуральник // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 7. – С. 116–123.

12. Гуральник Н. П. Музично-педагогічна думка в контексті історії розвитку педагогіки України XX століття / Н.П. Гуральник // Наук. зап. : зб. наук. ст. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова / уклад. : П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – К., 2005. – Вип. LVIII (58). – С. 39–49.

13. Гуральник Н. П. Феномен школи як предмет науково-теоретичного аналізу / Н. П. Гуральник // Наука і сучасність : зб. наук. праць. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005.– Т.– 47. – С. 30–40.

14. Гуральник Наталія. Збереження національної традиції як аксіологічного чинника духовності у професійній мистецькій освіті XX століття / Наталія Гуральник // Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць / ред. кол. Н. Ф. Федорова (відповід. ред.) та ін. – К. : Інститут Реклами, 2005. – Випуск 9. – С. 131–136.

15. Гуральник Н. П. Інтелектуально-творчий потенціал в контексті фортепіанної школи : теоретичне узагальнення та практичне використання в акторській компоненті діяльності педагога / Н. П. Гуральник // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць / ред. кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій (відповід. ред.) та ін. – К. : НПУ, 2005.– Вип. 4 (14).– С. 21–27.– (Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики).

16. Гуральник Н. П. Від „методи" до технології в сучасній педагогічній компоненті музично-інструментальної школи / Н. П. Гуральник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць УмДПУ імені Павла Тичини. – К. : Міленіум, 2005. – Випуск 14. – С. 69–79.

17. Гуральник Н. П. Інтелектуально-творчий потенціал : науково-практична категорія в контексті фортепіанної школи / Н. П. Гуральник // Духовність особистості : методологія, теорія і практика: зб. наук. праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. – Вип. 6 (12). – С. 27–38.

18. Гуральник Наталія. Підвищення технологічної компетентності вчителя в умовах музично-виконавських конкурсів / Наталія Гуральник // Імідж сучасного педагога. – Полтава : ПОІПО, 2005.– № 9–10 (58–59). – С. 109–111.

19. Гуральник Наталя. Інноваційність поглядів сучасних педагогів-піаністів України з методики фортепіанного навчання / Наталя Гуральник // Наук. зап. Тернопіль. нац. пед. ун-ту, 2006. – № 5. – С. 97–103. (Серія : „Педагогіка").

20. Гуральник Наталя. Історичні завоювання фортепіанної школи в контексті розвитку української музичної культури XX століття : аналіз періодизацій / Наталя Гуральник // Історико-педагогічний альманах.– К., 2006.– № 1.– С.12–17.

21. Гуральник Наталія. Інтелектуально-креативний потенціал студентів-піаністів як суспільно-ціннісне явище / Наталія Гуральник // Вісник Львівського університету, 2006. – Вип. 21. – Ч. 1. – С. 226–235. – (Серія „Педагогічна").

22. Гуральник Н. П. Функціональна сутність української фортепіанної школи в парадигмі музично-педагогічної освіти / Н. П. Гуральник // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2006. – Вип. 3 (8). – С. 9–15. – *(Серія 14.* Теорія і методика мистецької освіти).

23. Гуральник Н. П. Програмно-методичне забезпечення розвитку фортепіанного навчання в умовах модернізації музично-педагогічної освіти (компетентнісний підхід) / Н. П. Гуральник // Науковий вісник Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. Спеціальний випуск. Мистецька освіта : сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. праць. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2006. – Ч. І. – С. 45–54.

24. Гуральник Н. П. Принципи розвитку фортепіанної школи в контексті теорії загальної педагогіки / Н.П. Гуральник // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – Ч. 1. – С. 10–19.

25. Гуральник Н. П. Творчий пошук як чинник конкурентної спроможності інноваційних технологій вищої фортепіанної школи / Н. П. Гуральник // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2006. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 152–160.

26. Гуральник Н. П. Шляхи застосування кредитно-модульної технології в сучасному фортепіанному навчанні вищої педагогічної школи / Н. П. Гуральник // Науковий вісник Миколаїв. держ. ун-ту : зб. наук. праць. – Миколаїв : МДУ, 2006. – Вип. 12. Педагогічні науки : у 3-х т. – Т. 3. – С. 140–146.

27. Гуральник Н. П. Практика становлення категоріальної сутності понять в парадигмі фортепіанної школи: історико-теоретичний аналіз / Н. П. Гуральник // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2006. – № 16. – Ч. 1. – С. 158–169.

28. Гуральник Н. П. Вирішення проблеми самовдосконалення педагога-музиканта з позицій освітніх парадигм / Н. Гуральник, К. Завалко // Наукові записки Вінниц. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006.– Випуск 18. – С. 134–139. (Серія : Педагогіка і психологія).

29. Гуральник Н. П. Типи наслідування педагогіки лідерів в історії розвитку Української фортепіанної школи / Н. П. Гуральник // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 5 (10). – С. 195–198. – *(Серія 14.* Теорія і методика мистецької освіти).

30. Тимошенко-Гуральник Н. П. Спадкоємність музично-педагогічних принципів видатних представників української фортепіанної школи в розвитку та вихованні молоді / Н. П. Тимошенко-Гуральник, Т. М. Борова // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. / ред. кол. О. П. Щолокова та ін. – К. : НПУ, 2001. – Вип. 2. – С. 62–77.

31. Тимошенко-Гуральник Н. П. Теоретичні аспекти формування індивідуального стилю діяльності майбутнього викладача музики /Н.Тимошенко-Гуральник, Ю. Найда // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2003. Вип. 4. – С. 17–23.

32. Тимошенко-Гуральник Наталія. Індивідуальний стиль музично-просвітницької діяльності піаністів / Наталія Тимошенко-Гуральник // Мистецтво та освіта / гол. ред. Л. Масол. – К., 2006.– № 1 (39). – С. 16–19.

Статті у збірниках наукових праць

33. Гуральник М. До питання зародження народного інструменталізму та ансамблевого музикування на Україні / М. Гуральник, Н. Гуральник // Питання підвищення якості підготовки вчителів музики в умовах відродження національної школи : зб. наук.,наук.-метод. та творчих робіт викладачів музично-педагогічного факультету. – Дніпропетровськ : „Пороги", 1993. – С. 41–46.

34. Гуральник Н. П. Становлення культури професійно-педагогічного спілкування студентів у вищих навчальних закладах / Н.Гуральник, М. Гуральник // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць / ред. кол. О. П. Щолокова та ін. – К. : НПУ, 2000.– Вип. 1. – С. 21–27.

35. Гуральник Н. Педагогічна спрямованість професійного спілкування в умовах фортепіанного ансамблю / Н.Гуральник // Професійні проблеми педагога-піаніста : зб. наук. та наук.- метод. робіт педагогів України, членів ЕПТА / укл. Н. П. Гуральник. – К. : УДПУ, 1995.– Укр. та рос. мовами. – С. 14–16.

36. Гуральник Н. П. Виховна значущість змісту музично-літературного дитячого фольклору / Н. П. Гуральник // Мистецтво в школі : зб. стат. / упоряд. Гадалова І. М. – К. : Укртиппроект, 1997. – Вип. 2.– С. 90–95.

Статті та тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

37. Гуральник Н. Педагогічні аспекти професійного спілкування викладача та студента в умовах музичної діяльності / Н. Гуральник // Фортепіанна культура України : історія та сучасність : матеріали І Конф. асоціації піаністів-педагогів України (13-16 грудня 1992 р.). – Київ-Харків, 1993.– С. 105–109.

38. Гуральник Н. П. Музично-педагогічна діяльність як умова формування педагогічної культури спілкування студентів / Н.П. Гуральник // Наукові записки. – К. : Толока, 1995. – С. 280.

39. Гуральник Н. П. Культурне в структурі відносин суб'єктів музично-педагогічного спілкування : суспільство, вища школа, клас фортепіано / Н. П. Гуральник // „Наука і освіта ' 2004" : матеріали VII Міжнародної наук. -

практ. конф. 10–25 лютого 2004 р. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Том 30. Музика та життя. – С. 18–22.

40. Гуральник Н. П. Тлумачення змісту інтеграції як науково-педагогічної категорії в умовах фортепіанного навчання / Н. П. Гуральник // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції : теоретичні та методичні засади розвитку : тези міжнар. наук. конф. (30 червня – 2 липня 2004 р.). – Київ-Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 157–158.

41. Гуральник Н. П. Піаністи і музичне навчання в класі фортепіано: історія, теорія, практика / Н. П. Гуральник // Проблеми педагогіки музичного мистецтва : зб. наук.-метод. стат. / упоряд. О. Я. Ростовський. – Ніжин : НДПУ, 2004. – С. 99–109.

42. Гуральник Н. П. Науково-теоретична сутність поняття „школа" в мистецькій освіті / Н. П. Гуральник // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки вчителя-вихователя-викладача : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Київ,29 берез.– 1 квіт. 2005 р.). – К. : НПУ, 2005. – С. 80–83.

43. Гуральник Н. П. Исполнительские конкурсы как педагогическая проблема становления учителя музыканта / Н. П. Гуральник // Личность и музыка : материалы IV Междунар. науч.- практ. конф. – Минск, 19-20 дек. 2005 г. / Бел. гос. пед. ун-т им. М.Танка / отв. ред. Е. С. Полякова (и др.). – Мн. : БГПУ, 2005. – С. 262–264.

44. Гуральник Н. Історичні завоювання професійної фортепіанної школи в контексті розвитку української музичної культури XX ст. / Н. Гуральник // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти : зб. матеріалів наук. - метод. семінару. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 29–32.

45. Тимошенко-Гуральник Н. П. Історичне переосмислення змісту фортепіанної школи в контексті розвитку мистецької освіти України XX століття / Н. П. Тимошенко-Гуральник // Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства : зб. матеріалів Всеукр. наук.- практ. конф., Київ, 12-13 травня 2005 р. – К. : ДАКККіМ, 2005. – Ч. 2. – С. 143–147.

46. Тимошенко Н. П. Современный взгляд на демократические тенденции педагогического творчества / Н. П. Тимошенко // Шляхи удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури : тези республ. наук. - практ. конф. (7-9 квітня 1992 р.) / ред. кол. О. Ф. Щолокова (отв. ред.) и др. – К. : КДПІ, 1992. – На укр. и рус. яз. – С. 45–47.

Публікації в музичних виданнях

47. Гуральник Н. Творчий звіт молодої кафедри / Н. Гуральник // Українська музична газета. – 2004.– № 2 (52). – С. 7.

48. Гуральник Н. Сходження слов'янської фортепіанної музики / Н. Гуральник // Українська музична газета. – 2004.– № 4 (54). – С. 3.

АНОТАЦІЇ

Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2008.

У дисертації визначено сутність української фортепіанної школи XX ст. у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти. Обґрунтовано її методологічну контекстність як цілісного, самодостатнього, науково-педагогічного та національно-освітнього явища. Визначено періоди розвитку відповідно історичним етапам науково-педагогічної думки, музичної освіти та введено невідомі фактичні матеріали у науково-педагогічний обіг. Виявлено науково-педагогічний статус УФШ і обґрунтовано її структуру на основі самоцінності педагогічного потенціалу її лідерів як суб'єктивного фактора розвитку. Уточнено формулювання провідних понять у системі загального наукового пізнання. Визначено педагогічні принципи її функціонування як суб'єкту сучасного міжнародного освітнього простору. Обґрунтовано типологію традиційного наслідування педагогічних принципів видатних лідерів УФШ, їх методико-технологічну своєрідність. Розроблено історико-аналітичний узагальнюючий проект вивчення УФШ, запропоновано його як базовий для дослідження шкіл інших музичних галузей, апробовано його доцільність та критерії прогресивного відтворення УФШ. Встановлено умови і чинники її інфінітивного розвитку.

Ключові слова: науково-педагогічна школа, історія педагогіки, контекстність, музична освіта, українська фортепіанна школа.

Гуральник Н. П. Украинская фортепианная школа XX столетия в контексте развития теории и практики музыкального образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев,2008.

В диссертации раскрыта сущность украинской фортепианной школы XX столетия в контексте развития теории и практики музыкального образования. Исторически обусловлена и доказана актуальность ее рассмотрения как самодостаточного національного феномена образования XX ст., представленного целостным культурно-историческим явлением.

Определены концептуальные позиции развития УФШ: ее целостность как комплексная характеристика, что проявляется в национальной самобытности, полирегиональном единстве, осознании ценности педагогического потенциала выдающихся пианистов; самодостаточность украинской национальной традиции и ее интеграция в международный процесс образования; направленность на демократические идеалы развития личности, которая реализуется в самобытных технологиях ведущих украинских педагогов; персонифицированный и

предметно-исторический подходы изучения УФШ соответственно периодам развития научной школы на историческом, культуротворческом, личностном уровнях, а также тенденциям и закономирностям образования; осмысление содержания УФШ определило его как составляющую общенаучного познания, педагогической мысли, теории и практики музыкального образования; универсальность и самодостаточность УФШ в музыкальном образовании, использование фортепиано базовым музыкальным инструментом в подготовке учителя.

Определена система функций УФШ в единстве национальной, социальной, научно-педагогической, образовательной и музыкально-практической сущностей. Проанализовано соответствие ее содержания гуманистическому, социально-образовательному и культуротворческому измерениям. Научное обобщение теоретических и практических достижений УФШ на протяжении XX ст. подтверждает широкую контекстность ее смысла, значительность и научную емкость музыкально-специфического содержания. Накопленный эмпирический материал обусловил идею относительной самостоятельности, самоценности педагогического потенциала представителей УФШ, своевременность его теоретического анализа и научного обобщения.

Обоснована методология определения научно-теоретической сущности категории „школа", ее главных атрибутивных составляющих: непреходящего значения исторической традиции, осознания ее образовательной ценности; возникновения нових научных идей, наличия лидера школы, способного к творчеству, генерации новых идей в структуре музыкального образования; педагогического обеспечения передачи способов и приемов получения нового знания в процессе диалогового (полилогового) взаимодействия субъектов школотворчества. Педагогическая сущность категории УФШ определена производной понятия научная и научно-педагогическая школы.

Определен научно-педагогический статус УФШ, обоснована ее структура. Выявлены исторические периоды развития фортепианной школы в контексте истории педагогической мысли и общего музыкального образования XX ст. Выявлены соответствующие тенденции и закономерности, в которых отразился динамизм трансформации содержания музыкального образования, углубления научно-исследовательской составляющей деятельности пианистов наряду с педагогической и исполнительской практикой. За счет изучения 2, 8 тыс. страниц архивных материалов, рукописных изданий, введения более 60 наименований архивных документов обогащен научный и учебный фонд. На основании этих материалов можно с достаточной достоверностью утверждать научно-созидательную, культуротворческую роль пианистов в развитии педагогического аспекта фортепианной школы в Украине. Многовековой опыт фортепианной практики, результаты теоретических обобщений расширили представления ученик других научных отраслей (психологии, педагогики, социологии).

Уточнены формулировки понятий „научно-педагогическая школа", „музыкальное образование", дано определение понятия „Украинская

фортепианная школа" в педагогических парадигмах системы общего научного познания. Предложен ряд специфических принципов функционирования УФШ в качестве субъекта международного сообщества по образованию.

Экспериментальным путем получен результат самоидентификации педагогов с поколениями УФШ, мотивации к созданию свого педагогического стиля, прогресивному воссозданию школы. Идея лидерства основателей фортепианных школ детерминировала обоснование типологии традиционного наследования их педагогических принципов, определила сущность соответствующих типов наследования. Обобщены и структурированы примеры знаковых для истории УФШ генеалогических деревьев ведучих педагогов (В. Барвинский, П. Луценко, К. Михайлов, Г. Нейгауз, В. Пухальский, М. Старкова, Н. Тутковский и др.).

Разработан историко-аналитический обобщающий проект изучения педагогических достижений фортепианных школ, предложено его практическое применение как базового для аналогичных исследованиий в других отраслях музыкального образования, практического применения в подготовке современных специалистов. Установлены факторы, критерии, условия прогресивного школотворчества, перспективы исторического развития УФШ.

Ключевые слова: научно-педагогическая школа, история педагогики, контекстность, музыкальное образование, украинская фортепианная школа.

Guralnyk N. P. Ukrainian Piano School of 20th century in the context of theory and practice of musical education development. – Manuscript.

Thesis on getting the scientific degree of the Doctor of Pedagogy according to the specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. The National Pedagogical University of Dragomanov M. P., Kiev, 2008.

The main points of Ukrainian piano school of the 20th century in the context of theory and practice of musical education development are designated in the thesis. Its methodical context as single national, scientific pedagogical and self-sufficient phenomena has been proved here. Periods of the development according to the historical steps of scientific pedagogical thought, musical education have been identified. Scientific pedagogical status of Ukrainian piano school has been discovered and its structure on the base of importance of pedagogical potential of its leaders has been proved. Formation of the chief concepts in the system of general scientific cognition has been identified. Pedagogical principles of its functioning as a subject of international educational spaciousness have been determined. The heritage typology of the pedagogy of the famous leaders of Ukrainian piano school and its technological peculiarity have been grounded. Historical and analytical general project concerning studying the different musical schools has been worked out. Its suitability has been tested and tried out. Introduced conditions and factors of effectiveness of Ukrainian piano school, its infinitive development have been determined.

Key words: scientific and pedagogical school, history of pedagogic, context, musical education, Ukrainian piano school.

Підписано до друку 11.11.2008 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 658
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26